

KÖH

Pápakovácsi Község Településrendezési Terve

KULTURÁLIS
ÖRÖKSÉGVÉDELMI
HATÁSTANULMÁNY

PÁPAKOVÁCSI
VESZPRÉM MEGYE

2005. NOVEMBER

Tartalomjegyzék

Pápakovácsi.

Bevezető.	1-12. old.
Tartalomjegyzék.	2-3. old
1.1. A tanulmány tárgya.	5. old.
1.2. Törvényi környezet (A vonatkozó jogszabályok és tartalmuk).	5-12. old.
I. Vizsgálat. (Értékelmérés, értékleltár).	13-46. old.
I. a. Történeti leírás és régészeti örökség.	
* Történeti leírás (Elhelyezkedés, településtörténet).	13-17. old.
* Régészeti örökség. (Régészeti lelőhelyek).	17-19. old.
I. b. Természeti táj, tájhasználat.	
(Településhálózat és településszerkezeti összefüggések).	19. old
I. c. Településkép és utcakép.	20-21. old.
I. d. Településkarakter.	21. old.
I. e. Védettségek (Régészeti és építészeti műemlékei).	22-23. old.
I. f. Az örökség érték és védettségük viszonya.	
* If.1. Régészeti lelőhelyek.	23-24. old.
* I.f.2. Építészete, köztéri emlékei.	24. old
* Egyházi épületek.	25. old.
* Lakóházak, gazdasági épületek.	25-27. old
* Térplasztika (Kőkeresztek-szobrok).	27-28. old.
* Térplasztika (Temető és sírjelek).	28. old.
* I.f.3. Védelem alatt álló műemlékei.	
* Országos védelem alatt álló műemlékek.	
* Római katolikus templom.	29-31. old.
* Nepomuki Szt. János szobra.	32. old.
* Szt. Vendel szobra.	32. old.
* Somogyi-Wallis kastély.	32-34. old.
* Helyi védelem alatt álló, ill. javasolt emlékek.	
* Somogyi-Wallis kastély területe.	34. old.
* Római kat. templom környezete.	34-35. old.
* Református templom környezete.	35. old.
* Református templom épülete.	36. old.
* Lakóépületek.	37-38. old.
* Köztéri alkotások (Kőkeresztek).	38-41. old.
* Temető területe és síremlékek.	42-45. old.

* I.f.4. Természeti örökség emlékei.	45-46. old.
I. g. Területhasználat és területi állapot.	46. old.
II. Változtatási szándékok.	47-50. old.
II. a. Településhálózat és tájhasználati változás.	47. old.
II. b. Településszerkezeti, területhasználati és beépítettség változás.	47. old
II. c. Infrastrukturális változás.	48. old.
II. d. Népesség, életmód, társadalom, kultúra változása.	49-50. old.
III. Hatáselemzés.	51-57. old.
III. a. Történeti településhálózati következmények.	51. old.
III. b. Természeti, táji hatások.	51-52. old.
III. c. Településkép feltárulásának változásai.	52. old.
III. d. Régészeti emlékek feltárhatóságának, megmaradásának, bemutatásának, vagy pusztulásának lehetőségei.	52-55. old.
III. e. Történeti térbeli rendszerek alakulása.	55-56. old.
III. f. Műemléki együttesek, műemlékek eszmei, használati és esztétikai jelentőségének alakulása a tájban, település-szerkezetben, épített környezetben, a település életében.	56. old.
III. g. Műemlékek megújulásának és fenntarthatóságának gazdasági esélyei.	56-57. old.
III. h. Településkarakter változásának hatásai.	57. old.
III. i. Környezeti terhelés és az épített örökség műszaki állapotának összefüggései.	57. old.
IV. Összefoglaló.	58-60.
IV. a. Régészeti-, és épített örökségi érintettség és a tervezés.	58. old.
IV. b. Folyamatok iránya, visszafordíthatósága.	59. old.
IV. c. A kulturális örökség szemponttökből pozitív és negatív hatások mérlege.	59-60. old.
IV. d. Röviden összefoglalva.	60. old.
Nyilatkozat.	60. old.
Mellékletek.	61-74. old.
1. Bibliográfia és források.	62-63. old.
2. Összefoglaló táblázatok.	64-65. old.
3. Helyi védelmi rendelet.	66-71. old.
4. Térképek.	72-74. old.

Pápakovácsi Község Településrendezési Terve

Kulturális örökségvédelmi hatástanulmány

2005.

A tanulmány tárgya:

.... község Önkormányzata a jogszabályi előírásoknak megfelelően hosszú távra szóló Településrendezési Tervet készített. Ehhez a 2001. évi LXIV. tv. 66. § (2) bekezdés alapján kulturális örökségvédelmi hatástanulmány szükséges, mely a 4/2003. (II. 20.) NKÖM rendelet 5. § (2) bekezdés értelmében az 1997. évi LXXVIII. tv. 9. § (3) bekezdése alapján véleményezésre megküldendő tervek kötelező alátámasztó munkarésze.

Törvényi környezet:

(A vonatkozó hatályos jogszabályok és tartalmuk)

Általános örökségvédelmi fogalmak

Műemlék (M):

Minden olyan épület, építmény, létesítmény vagy egyéb ingatlan jellegű alkotás, valamint azok rendeltetésszerűen összetartozó együttese (rendszere), vagy annak része, illetőleg romja vagy töredéke, amely hazánk múltjának kiemelkedő jelentőségű építészeti, történelmi, tudományos, városépítészeti, képző- és iparművészeti, kertépítészeti, régészeti, néprajzi vagy műszaki (technikatörténeti) emléke, annak rendeltetésszerűen szerves történeti alkotórészeivel, tartozékaival, berendezéseivel, valamint a hozzá tartozó vagy valaha hozzá tartozott, részben vagy egészben még létező melléképületekkel és ingatlanterülettel (területrésszel) együtt, amely ezen értékei miatt védelemre és megtartásra érdemes, és amelyet ilyenként védetté nyilvánítottak

Műemléki jelentőségű terület (MJT):

1. Az épületek, építmények, műtárgyak, valamint a hozzájuk tartozó telkek és területek (a továbbiakban együtt: ingatlanok) minden olyan csoportja, illetve olyan ipari vagy közlekedési terület, amely az adott település jellegzetes, történelmileg kialakult szerkezete, összképe, a tájjal való kapcsolata, tér- és utcaképei szempontjából védelemre és megtartásra érdemes, akkor is, ha nem minden egyes alkotóeleme egyedileg védett műemlék, és amelyet ilyenként védetté nyilvánítottak;
2. a földfelszínnek, illetőleg a településnek az a része, amely alatt valamely elpusztult, de műemléki jelentőségű épületegyüttes, építmény vagy település összefüggő maradványai rejlenek, amely védelemre, feltárára és legalább részleges bemutatásra érdemes, és amelyet ilyenként védetté nyilvánítottak.

Műemléki környezet (MK):

A műemlék, illetve a műemléki jelentőségű terület közvetlen környezete, amelynek területén minden - e törvényben meghatározott - változtatást, beavatkozást a műemlék városképi, illetőleg tájképi megjelenésének és értékei érvényesülésének kell alárendelni, és amelyet ilyenként védetté nyilvánítottak

Régészeti örökség.

1. Hasznos tanácsok földmunkát végző beruházóknak

Vonatkozó alapvető jogszabályok (Tartalom)

- a. Régészeti szakhatósági hozzájárulás megelőző régészeti feltárásszerződés
- b. Feltárási engedély
- c. Ügyintézési határidő
- d. Előzetes nyilatkozat
- e. Leletbejelentés
- f. Régészeti lelőhelyek nyilvántartása
- g. Miniszteri rendelettel védetté nyilvánított régészeti lelőhely
- h. Örökségvédelmi bírság

a.) Régészeti szakhatósági hozzájárulás és szerződés.

* A 2001. évi LXIV. törvény értelmében a régészeti szakhatósági munkát, mely korábban a megyei múzeumok feladata volt 2001. október 18-ától a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal regionális irodái végzik.

* Az építésügyi, a bányászati és egyes (jogszabály által meghatározott) vízügyi engedélyezési eljárásokban az érdemi döntésre első fokon jogosult közigazgatási szerv, nyomvonalas létesítmények engedélyezése során általában a tervező keresi meg Hivatalunkat a szakhatósági egyeztetéssel.

* Fontos tudni, hogy a régészeti lelőhelyeket a törvény szerint a földmunkákkal járó beruházásokkal el kell kerülni. Abban az esetben, ha a lelőhely elkerülése a földmunkával járó fejlesztés, beruházás költségeit aránytalanul megnövelné, vagy a beruházás másutt nem valósítható meg, a beruházással veszélyeztetett régészeti lelőhelyeket előzetesen fel kell tární.

* Megelőző régészeti feltárás Amennyiben a megkeresésre a Hivatal régészeti feltárást ír elő, úgy a beruházónak a területileg illetékes megyei múzeummal kell a kapcsolatot felvennie és szerződést kötnie. A beruházónak a törvény 23. §-a szerint „A fejlesztések, beruházások tervezése során a megelőző feltárás teljes költségét, de legalább a teljes bekerülési költség 9 ezrelékét kell költségelőirányzatként biztosítani a feltárás fedezetére, így különösen a régészeti hatástanulmány, próbafeltárás, dokumentálás, elsődleges leletkonzerválás, valamint az elsődleges leletfeldolgozás teljes és a leletelhelyezés rendkívüli költségeit.”

A régészeti feltárásszerződést a múzeum és a beruházó között köttetik és a Hivatal hagyja jóvá. Érdemes már a szerződéskötés kezdeti szakaszába bevonni

munkatársunkat, hiszen így az esetleges hiányokra is hamarabb fény derülhet és időt is lehet megtakarítani.

b.) Feltárási engedély

* A megelőző feltárás csak jogerőre emelkedett feltárási engedély birtokában végezhető. A kérelmet a feltárást végző intézmény nyújthatja be a Hivatal illetékes regionális irodájához mellékelve a múzeum és a beruházó közötti szerződést.

* Megelőző feltárás esetén, ha a beruházó is köteles a vonatkozó jogszabályok értelmében egyéb hatósági, illetve szakhatósági hozzájárulásokat beszerezni, úgy ezeket a feltárássra kiterjedő érvennyel kell beszereznie, mert a feltárási engedély részét fogják képezni.

* A feltárási engedély kiadása és a szerződés jóváhagyása csak az Ásatási Bizottság (a Hivatal által működtetett szakmai testület) véleményezése után lehetséges. Az Ásatási Bizottság szükség esetén kéthetente, de legalább havonta egy alkalommal a hónap első hétfőjén ülésezik ezért érdemes arra törekedni, hogy erre a napra teljes legyen a beadvány. A beruházás számára történő területátadás csak a megelőző feltárás lezárulása után történhet meg.

c.) Ügyintézési határidő

Az ügyintézés határideje szakhatósági állásfoglalás esetében harminc nap, melyet egyszer nyolc nappal meg lehet hosszabbítani. A feltárási engedélykérelem elbírálására és a szerződés jóváhagyására szintén harminc nap áll rendelkezésre, de ezt a határidőt egy alkalommal további harminc nappal hosszabbíthatja meg a Hivatal az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. tv. értelmében.

d.) Előzetes nyilatkozat

A beruházó kérhet előzetes nyilatkozatot az elvégzendő munkák engedélyezésével kapcsolatos feltételekről. Az előzetes nyilatkozat ügyintézési határideje hatvan nap. Amennyiben az előzetes nyilatkozat alapjául szolgáló körülmények lényegesen nem változnak, úgy az egy éven belül induló engedélyezési eljárás során a Hivatal kötve van nyilatkozatához.

e.) Leletbejelentés

Amennyiben a Hivatal nem ír elő kikötést szakhatósági nyilatkozatában, vagy a földmunka nem engedélyköteles és régészeti lelet kerül elő, a munkát azonnal fel kell függeszteni és amellet, hogy a lelőhely védelméről gondoskodnak az esetet jelenteni kell a jegyzőnek, a korábbi jogszabályi gyakorlatnak megfelelően. A bejelentési kötelezettség vonatkozik a felfedezőre, az ingatlan tulajdonosára, az építtetőre és a kivitelezőre egyaránt.

f.) Régészeti lelőhelyek nyilvántartása

- * A régészeti örökség minél teljesebb, beavatkozás nélküli, annak eredeti lelőhelyén, eredeti állapotában, eredeti összefüggéseiben való megőrzését, - mint alapelvet - LXIV. törvény megerősítette. Ebből következik, hogy csak olyan mértékben szabad régészeti lelőhelyeken beruházni, vagy ásatást kezdeményezni - a fenntartható használat elvének figyelembe vételével, - hogy a lelőhelyek állománya számottevően ne csökkenjen, illetve eredeti összefüggéseikben jelentősen ne károsodjanak. Ezért általánosan jó tanács, hogy bármilyen új, földmegmozgatással járó beruházás, vagy telekvásárlás előtt érdemes arról tájékozódni, hogy a beépítendő vagy megvásárolandó területen várható-e régészeti lelőhely, hiszen ez jelentősen befolyásolhatja a beruházás költségeit, illetve a telek beépíthetőségét.
- * A tájékozódást érdemes a szomszéd telektulajdonosnál kezdeni, mert ha azon a telken volt ásatás, akkor a lelőhely áthúzódhat saját ingatlanukra is.
- * A Hivatal (illetve egyik jogelődje, a Kulturális Örökség Igazgatósága) 1999-től vezet közhiteles nyilvántartást a régészeti lelőhelyekről. Előzetes becslések szerint kb. 100.000 lelőhely található Magyarországon. A lelőhelyek regisztrációja folyamatos.
- * A feldolgozott adatokat a Hivatal honlapján egyszerűsített lelőhely-adatbázis formájában 2003 márciusától lehet megtekinteni ill. a vonatkozó miniszteri rendelet alapján (17/2002. NKÖM) indokolt esetben külön kérhető felvilágosítás.

g.) Miniszteri rendelettel védetté nyilvánított régészeti lelőhely

- * Azokat a lelőhelyeket, amelyeket miniszteri rendelettel nyilvánítottak védetté (ún. védett régészeti lelőhelyek), a földhivatalok is kötelesek a tulajdoni lapon feltüntetni. Sajnos az elmúlt ötven év során ez a bejegyzés számos esetben elmaradt. Ezért a Hivatal elődjének, a Kulturális Örökség Igazgatóságának régészei 2001-ben revízió alá vették a védett területeket és pótolgatták az elmaradt bejegyzéseket, illetve elindították a folyamatot. De a tulajdoni lap jelenleg is csak „nagyjából” naprakész információt ad a terület régészeti védettségéről.
- * A Hivatal engedélye szükséges a rendelettel védett régészeti lelőhelyeken az építési vagy egyéb hatósági engedélyhez nem kötött, de 30 cm mélységet meghaladó bármilyen földmunkával járó, illetőleg a terület jellegét veszélyeztető, befolyásoló változtatáshoz, munkálathoz. Így pl. engedélyköteles a faültetés, szőlő- és gyümölcsös telepítés, tuskóirtásos fakitermelés, rigolírozás, meliorizáció, kerítésállítás, csatornafektetés, légvezeték-tartóoszlop állítás, kavics-, föld- és anyagdepó, feltöltés és töltés létesítése, a terület funkciójának és használatának megváltoztatása, reklám elhelyezése, régészeti park, bemutatóhely létesítése, a lelőhely részét képező épület, építmény vagy maradványai bármely járószintjének, padlójának megbontása. Az engedélyért közvetlenül a Hivatal regionális irodájához kell fordulni.
- * Említést érdemel, hogy a védett lelőhelyek tekintetében új fogalmak bevezetésére került sor. A védett lelőhelyekhez védőövezetet kell kijelölni, valamint kategorizálni kell a védett lelőhelyeket. "Kiemelten védett" az a lelőhely, amely kivételes tudományos jelentőséggel és nemzetközi vagy országos szempontból kiemelkedő

fontossággal bír, „fokozottan védett” a tudományos jelentőségű, egy nagyobb tájegységre nézve kiemelkedő fontosságú lelőhely.

h.) Örökségvédelmi bírság

Az örökségvédelmi előírások megsértői (engedély nélkül vagy az engedélytől eltérően beruházók) örökségvédelmi bírsággal sújtandóak a törvény alapján. A védett régészeti lelőhelyek esetében, ha a védetté nyilvánító rendelet erről másképpen nem rendelkezik, a bírság mértéke 100 ezertől 250 millió forintig, nyilvántartott lelőhely esetében 10 ezertől 25 millió forintig terjedhet. A bírság adók módjára behajtandó köztartozásnak minősül. Részletes szabályozásával önálló rendelet foglalkozik (191/2001. (X. 18.) Kormányrendelet az örökségvédelmi bírságról). Bár a beruházók számára első hallásra túlzó korlátozásoknak tűnhetnek a felsorolt rendelkezések, az idő fogja bizonyítani, hogy jelen körülmények között szükségszerűek. 1989 után olyan ugrásszerűen nőtt meg a hazai építkezések száma, hogy más formában, - engedélyeztetés nélkül - fehér foltta válhatnának egyes régiók, hovatovább korok, kultúrák tűnnének el nyomtalanul. Érdemes szem előtt tartani, hogy a mindennapi gyakorlatban, mindössze néhány évtized, netán száz év vizuális élménye vesz bennünket körbe, s öntudatlanul talán le is szűkítjük erre örökségünket, a föld mélyében azonban több ezer év ismeretanyaga rejtőzik, amelynek megismerése és megőrzése közös érdekünk. (Összeállította Ernyey Katalin).

2. A régészeti lelőhelyekre, a régészeti kutatásra és a régészeti leletekre vonatkozó főbb jogszabályok:

Törvények:

1957. évi IV. törvény az államigazgatási eljárás általános szabályairól

2001. évi LXIV. törvény – a kulturális örökség védelméről

1997. évi CXL. törvény, különösen a 38-49. § - múzeumi törvény.

1979. évi 2. törvényerejű rendelet – kulturális javak jogtalan átruházásáról.

Kormányrendeletek

218/1999. (XII. 28.) Kormányrendelet – szabálysértésekről.

149/2000. (VIII. 31.) Kormányrendelet – a régészeti örökség védelméről szóló Európai Egyezmény kihirdetéséről.

191/2001. (X. 18.) Kormányrendelet – örökségvédelmi bírságról.

190/2001. (X. 18.) Kormányrendelet – Kulturális Örökségvédelmi Hivatalról.

NÖKÖM-rendeletek

18/2000. (XII. 18.) NKÖM rendelet – a kulturális szakértők működési engedélyéről.

BTK vonatkozó paragrafusai (216/b, 316, 324, 325. §).

16/2001. (X. 18.) NKÖM rendelet – a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal eljárására vonatkozó szabályokról

- 17/2001. (X. 18.) NKÖM rendelet – kulturális javak kiviteli szabályairól.
18/2001. (X. 18.) NKÖM rendelet – a régészeti lelőhelyek feltárásának, illetve a régészeti lelőhely, lelet megtalálója anyagi elismerésének részletes szabályairól
3/2002. (II. 15.) NKÖM rendelet – a kulturális örökség védetté nyilvánításának részletes szabályairól.
17/2002. (VI. 21.) NKÖM rendelet – a kulturális örökség hatósági nyilvántartására vonatkozó szabályokról
4/2003. (II. 20.) NKÖM rendelet – örökségvédelmi hatástanulmányról.
3/2003. (I. 25.) NKÖM rendelet – egyes lelőhelyek védetté nyilvánításáról (példa).

Általában a 2001. évi LXIV. törvény és végrehajtási rendeletei alapján kell eljárni. Ennek alapján a régészeti területeket három kategóriába lehet besorolni:

- Fokozottan vagy kiemelten védett régészeti lelőhelyek
- Nyilvántartott régészeti lelőhelyek
- Régészeti érdekű területek

1.) Védett régészeti területek esetében:

2001. évi LXIV. tv. 63. § (2) bekezdés a) pont

A KÖH engedélye szükséges védett régészeti területen bármilyen, a talajt 30 cm-nél mélyebben bolygató, más hatósági engedélyhez nem kötött tevékenység végzéséhez. A KÖH határozatának hiányában semmilyen munka nem végezhető. Egyéb esetekben a KÖH szakhatósággént jár el. Egyebekben mindenben az adott területre a régészeti védelmet elrendelő miniszteri rendeletben (a korábbiak esetében határozatban) foglaltakat kell követni és betartani.

2.) Nyilvántartott régészeti lelőhelyek esetében:

2001. évi LXIV. tv. 11. §

A régészeti lelőhelyek e törvény erejénél fogva általános védelem alatt állnak.

2001. évi LXIV. tv. 63. § (2) bekezdés a) és (4) bekezdés a) pontjai

A nyilvántartott régészeti lelőhelyek esetében minden az eddigi használattól eltérő hasznosításhoz, építkezéshez, a talaj bolygatásával járó tevékenység végzéséhez a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal előzetes (szakhatósági, feltárások esetében hatósági) engedélye szükséges.

2001. évi LXIV. tv. 65. § (1) bekezdés

Az engedélyezési eljárás miatt célszerű már a tervezés előtt a Hivatal előzetes nyilatkozatát kérni, hogy az adott beruházáshoz, hasznosításhoz (pl. építkezés, művelési ág változtatása, halastó kialakítása, stb.) hozzá fognak-e járulni, s ha igen, akkor milyen feltételekkel. Így a később megvalósíthatatlannak minősülő fölösleges

tervezés, illetve a feltárás miatt történő nem várt időbeli csúszás és költségnövekedés kiküszöbölhető vagy előre kalkulálható lesz.

2001. évi LXIV. tv. 22. § (1)-(2) bekezdések

A földmunkával járó fejlesztésekkel a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal által nyilvántartott régészeti lelőhelyeket – a (2) bekezdésben meghatározottak kivételével – el kell kerülni. Ha a lelőhely földmunkával való elkerülése a fejlesztés, beruházás költségeit aránytalanul megnövelné, vagy a beruházás máshol nem valósítható meg, a beruházással veszélyeztetett területet előzetesen fel kell tární.

2001. évi LXIV. tv. 22. és 23. §; 18/2001 NKÖM rendelet 14. §

A beruházás feltételeként adott esetben előírt régészeti feltárás költségei mindig a beruházót terhelik, mivel az ő érdeke a már ismert lelőhely megbolygatása. A régészeti feltárásra vonatkozó szerződést a beruházónak minden esetben a területileg illetékes múzeummal kell megkötnie. Ez általában a megyei, egyes területeken a helyi (városi) múzeum. A szerződés érvényességéhez a Hivatal jóváhagyása szükséges. Magát a feltárást bármelyik, a régészeti feltárások végzésére jogosult intézmény elvégezheti, amennyiben a szerződő felek erről megállapodásra tudnak jutni. A feltárással jogosult intézményeket a 18/2001. (X.18.) NKÖM rendelet 2. § sorolja fel.

Nyilvántartott régészeti lelőhelyen a lelőhely jelenlegi használati módját csak akkor kell korlátozni, ha annak folytatásától a lelőhely súlyosan károsodhat, vagy fennáll a megsemmisülés veszélye. Ugyanez vonatkozik az ott a Hivatal hozzájárulásával végzett tevékenységekre is: amennyiben ennek során előre nem kalkulálható örökségvédelmi érdek merül fel, vagy nem várt jelenség mutatkozik, a végzett tevékenységet korlátozni kell. A Hivatalnak a munka felfüggesztése esetén lehetősége van kártérítés fizetésére vagy régészeti védelem megindítására és kisajátítás kezdeményezésére.

2001. évi LXIV. tv. 82-85. §; 191/2001 Kormányrendelet

A régészeti lelőhelyben vagy a leletekben okozott kár, illetve ezek megsemmisítése büntetendő cselekmény (BTK hatálya alá esik), továbbá örökségvédelmi bírság kirovását eredményezi. A nyilvántartott régészeti lelőhelyek a III. kategóriába tartoznak, vagyis a bírság a kötelezettségszegés vagy a károkozás mértéke szerint 10 ezer forinttól 25 millió forintig terjedhet.

3.) Régészeti érdekű területek, továbbá valamely tevékenység során bárhol újonnan észlelt régészeti lelőhely előkerülése esetében:

2001. évi LXIV. tv. 7. § 14. pont

Régészeti érdekű területnek számít minden olyan területrész, ahol régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető. Így ide kell sorolni minden talajbolygatással járó tevékenység végzésére kiszemelt területet is. E területekre ugyanazok a szabályok vonatkoznak, mint a beruházás során nem várt módon előkerülő régészeti leletekkel és objektumokkal fedett területekre. Az ilyenkor követendő eljárásban a helyi önkormányzat is feladatot kap.

2001. évi LXIV. tv. 24. és 25. §; 18/2001 NKÖM rendelet 15. §

Amennyiben ezeken a nem ismert és így hivatalosan nyilván nem tartott régészeti lelőhelyeken régészeti jelenség vagy lelet kerül elő, a végzett tevékenységet abba kell hagyni, és a helyszín vagy lelet őrzése mellett értesíteni kell a jegyzőt, aki a területileg illetékes múzeum és a KÖH szakmai bevonásáról köteles gondoskodni. *A bejelentési kötelezettség a felfedezőt, az ingatlan tulajdonosát, az építtetőt és a kivitelezőt egyaránt terheli!* A múzeum 24 órán belül írásban köteles nyilatkozni a munka folytathatóságáról. A szükséges beavatkozás költségeit (amennyiben időközben a KÖH nem regisztrált lelőhelyet a helyszínen) a feltárással jogosult intézmény köteles állni.

2001. évi LXIV. tv. 26. §; 18/2001 NKÖM rendelet 16. §

A lelet, illetve a lelőhely bejelentőjét jutalom illeti meg, amely nemesfémek esetében nem lehet kisebb a beszolgáltatott lelet nemesfémtartalmának piaci értékénél. A nyilvántartásban nem szereplő régészeti lelőhelyben vagy az onnan származó leletekben okozott kár, illetve ezek megsemmisítése ugyancsak büntetendő cselekmény (BTK hatálya alá esik).

4/2003. (II.20.) NKÖM rendelet

A Hivatal a rendeletben foglalt esetekben és tartalommal örökségvédelmi hatástanulmány elkészítéséhez kötheti szakhatósági állásfoglalásának megadását. Ez lényegében a már ismert lelőhelyek esetében a nagyobb felületet érintő, 1 ha területet vagy 500 m² épület-alapterületet meghaladó méretű, illetve bizonyos nyomvonalas létesítményekre, vízügyi létesítményekre, bányatelkekre és tereprendezésre vonatkozó beruházásokra érvényes bármely területen. A tanulmány elkészíttetése a beruházót terheli, készítésére a nevezett rendeletben feljogosítottak vállalkozhatnak.

A 2001. évi LXIV. törvény 66. § (2) bekezdés alapján készítendő hatástanulmányok tartalmi követelményeit részletesen tartalmazza a 4/2003.

(II.20.) NKÖM rendelet melléklete.

Ugyanezen rendelet értelmében a hatástanulmány régészeti szakterületi részét csak felsőfokú szakirányú végzettséggel rendelkező személy készítheti. A hatástanulmány készítője jogosultságán túl egyben nyilatkozik arról is, hogy a tervezett megoldás megfelel az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak.

I. Vizsgálat. (Értékelmérés - értékleltár).

I. a.) Történeti leírás, és régészeti örökség.

Pápakovácsi községre vonatkozóan nem készült eddig részletes falumonográfia, így a település történetének és régészeti örökségének értékelésekor csak a szórványosan rendelkezésre álló adatok számbavételén túl, a helyszíni szemléken, azaz a terepbejárásokon tapasztaltakra, támaszkodhatunk.

Történeti leírás.

Elhelyezkedése:

Pápakovácsi község Veszprém megye északi részén, a Bakonyalja és a Kisalföld találkozásánál, a Pápa-devecseri-sík kistájban helyezkedik el. A település 170 m magasan fekszik. A homokos, kavicsos területen szántóföldek a déli részen ezek mellett kisebb erdők, füves-fás legelők vannak. Határát a Séd-patak osztja ketté. Pápától 9, Ajktól 26 km-re fekszik. A település része a 49 településből álló Pápai kistérségnek. A területfejlesztési koncepció Pápakovácsit lehetséges mikroközpontként jelöli meg. A Pápa-Devecser útvonalon közelíthető meg. Vasútvonal nem érinti.

A település etimológiája:

A település első említését 1352-ből ismerjük, mint Koachy (Csánki III. 239), 1488-ban Kowachy néven szerepel. Jelentése nyomán a faluban iparral foglalkozókat tehetünk fel. Magyar falunév, a kovács szó képzős származéka. Ez a helységnév-típus 1200 előtt volt divatban, az első adat lejegyzésekor tehát már körülbelül másfélszáz éves múlt állt mögötte.

Településtörténet:

A Kovácsi család birtoka volt. Kovácsi az Esterházy uradalom közé ékelt, nemesi családok által birtokolt falu. Urai a 16. században a helységről nevezett családok. A 17. században a Somogyi grófok kezére került, később birtoklását - a régi nemesekkel együtt - az Esterházyakkal osztják meg. 1488-ban rovásadója kilenc forint.

Az újkor első századában telkeinek átlagban a fele pusztán áll, vagy adómentes szegény zsellér lakik rajta. 1552-ben másfél paraszti telken megveti lábát egy menekült nemes, az ülést 1565-ben már nemesinek mondják, maga a család pedig beépül a falu társadalmába és a 18. században már öt nemes családot tartanak nyilván Kovácsiban. Ránkmaradt a Miklós nemesi nemzetség házának és birtokainak osztálya 1730-ból.

Népessége lassan növekszik. Lakói 1764-ben arról panaszkodtak, hogy nem bírják az árendát, olyan kevesen vannak közöttük az igával rendelkező lakosok. Abban az időben többutcsás falu, 37 egész telekkel. A községben álló malom hasznának a fele a jobbágyi közösségé. Az úrbért szerződés szabályozza, ez tartalmazza az összes kötelezettséget is. A jobbágycsaládoknak részt kell venniük a pápai fűrészmalom és a kupi téglagyár fával történő ellátásában.

Magyar falu, lakosságának jogszolgáltató fóruma a pápai úriszék. Az 1750 körül történt felmérés mappája szerint több utcás, összterülete 1 912 456 hatlábas öl, ami 37 egész telek.

A 18. század végi, csaknem 500 lakosú falu lakói túlnyomórészt zsellérek, akik a helyi földbirtokosok: a pápai Esterházyak, a gróf Somogyiak, a Barczák, majd a század végén őket felváltó Wallis grófok földjeit művelik. Az 1857. évi kataszter még 195 kisbirtokost tart nyilván, 1910-ben a 100 holdon aluli kisbirtokosok száma már csak 50. Ugyanekkor a mezőgazdasági keresők 52%-a agrárproletár. 1921 és 1930 között 106-an vándoroltak el a faluból. 1935-ben Esterházy Tamás grófnak 349, Róth Árpádnak 289 hold földje van a községben. 1937-ben 492 őstermelőt, 80 iparost, 50 közszolgálat és közlekedési alkalmazottat, 40 nyugdíjait és 30 házicselédet tartottak nyilván.

A község külterülete Attya-pusztá, Ó-Döbrönte, Gyula-major és Kup-Külsőerdészlak 172 lakóval. Attya-pusztá papi birtok volt 1945 előtt. Kisbirtokos nemesek faluja a középkorban, amely 1319-ben keletkezett Attya néven és 1544-ben pusztult el, a török támadások következtében. Gyula-major 1644-ben tűnt fel először Puszta Gyula néven. Mindvégig pusztaként szerepelt az összeírásokban.

1945. január 1-jén kisközség. Körjegyzőség székhelye. 1950. október 22-től 1969. június 30-ig a községben önálló tanács és hivatali szervezet működött. A környező községeket közigazgatásilag Pápakovácsihoz csatolták, községi közös tanácsként. A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1981. december 31-i hatállyal a Pápakovácsi Községi Közös Tanács községeit (Döbrönte, Ganna, Kup, Nóráp, Pápakovácsi) Pápa város városkörnyéki községeivé nyilvánította. 1991-től, a körjegyzőségtől levált Ganna és Döbrönte, azóta csak Kup és Nóráp tartozik a Pápakovácsi Körjegyzőséghez.

Az 1945-ös földreform kapcsán megkapta a falu a határ korábbi nagybirtokait. Az első termelőszövetkezet 1953. március 15-én alakult "Petőfi" néven és 1956. december végéig működött. A másik, az "Aranykalász" szövetkezet 1953. márciusban alakult és szeptemberben meg is szűnt. 1959. február 28-án alakult az "Egyetértés" szövetkezet és 1961. december 31-ig működött. 1962. január 1-jével egyesült a Gannai "Táncsics Mihály" szövetkezettel. Pápakovácsin üzemegység működött, 1914 katasztrális

holdon 60 fős létszámmal. Fő üzemág az állattenyésztés, a szarvasmarha-hizlalás és a tehenészet volt. 1974-ben egyesültek a kupi "Egyenlőség" szövetkezettel.

A kárpótlási törvény végrehajtása kapcsán 38 helybéli lakos 181 hektár földet igényelt vissza. A területen különböző magáncsoportosulások alakulnak, számuk állandóan növekszik. 30 egyéni, gazdálkodó és egy kft. kezdte meg önálló tevékenységét. A falu sohasem tudta helyben tartani lakóit. Sokan Pápa ipari üremeiben keresték boldogulásukat.

A településen kiskereskedelmi bolt 5 van, ebből élelmiszerbolt 2. A Katica presszó és Kertpresszó mint vendéglátóhely újabb kori, a közelmúltban létesült. A személygépkocsik száma 113, távbeszélő fővonal a lakások 60%-ában van. A munkanélküliség aránya 4%.

A községnek az átlagosnál jobb az oktatási és kulturális ellátottsága. 25 férőhelyes óvodájában 21 kisgyermek és 2 óvodapedagógus van. A közös fenntartású általános iskola és szakiskola 102 tanulója 13 pedagógus oktatja. 64 tanulója napközis ellátásban részesül. Művelődési házában 3000 kötetes könyvtár van. Sportpályáját 1982-ben létesítették. Postája, orvosi rendelője van. Nórappal összekötő út könnyíti a kapcsolattartást. Helyi kábeltelevíziót működtetnek. Az első világháborúban 32, a másodikban 20 fő vesztette életét.

1698-ban református anyaegyház, csupán 1 lakos katolikus vallású. A török időkben elpusztult templomának csupán romjai (falai és tornya) vannak ekkor. 1698-ban, június 9-én Miklós Ferenc győri kanonok egyházlátogatást tesz Kovácsi községben, és erről jegyzőkönyvben (Canonica Visitatio) számol be. Leírja, hogy a háborúskodások óta teljesen romos a templom, csak a falai és a kőtornyocska van meg. A paplak megfelelő, van 6 hald szántója, de nincs hozzá kaszáló. A református prédikátor Aristay Péter, fizetése: évente 3 holdat szántanak meg neki a hívek. Minden házaspártól kap fél mérő terményt természetben és 25 dénár készpénzt.

A zsellérek negyed mérőt, illetve 12 dénárt adnak. A fogatosok egy kocsi tűzifát hoznak. Stóla-juttatás: keresztelezésnél 1 kenyér és 1 tyúk, vagy helyettük 12 dénár, avatásnál semmi, esketésnél 25 dénár, temetésnél 12, gyászbeszédért 13 dénár. A plébániához filiaként Nóráp tartozik. 1750 körül katolikus anyaegyház lesz, a katolikus hívők száma 1785-ben 307 fő. Református lakói Adásztevelre járnak hitük gyakorlásáras 1771-ben katolikus elemi iskolája kb. 38 éve működik.

A jelenlegi, barokk stílusú plébániatemplomát 1787-93-ban a nagy templomépítő Esterházy Károly egri püspök építtette, és Szent Anna tiszteletére szentelték fel. Az oltárképet Donát János 1807-ben, a Szent Vendel-képet Richard Richardson 1836-ban készítette. 1882-ben átalakították. A templomban Medgyesi Somogyi gróf és Regéczi Brezenheim hercegnő címerei láthatók. 1885-ben Somogyi Ilona grófnő irgalmas rendi nővéreket telepített a községbe. Református lakói Adásztevelre járnak. Külterületén található Attya-pusztá,

Attya-pusztá.

Neve 1319-ben Athya formájában bukkan fel az okiratokban (Csánki III. 219.). Jobbágysai 1488-ban két forinttal adóztak. Különböző róla nevezett kisbirtokú

nemesek faluja, amelyet a török már 1531-re 81%-ban depopulált — két lakott portája mellett kilenc a lakatlanok száma — s 1544-re kitörölte a lakott helyek sorából. 1593-ban az „Atyaywiz” fokón álló malmát említik, helynek „malom-mesteri tisztségét” (magisteriwn moleudini) Atyai István és Mátyás örök jogon Molnár Balázs molnárnak és leszármazóinak adományozza, úgyhogy a jövedelem kétharmada az adományozókat illeti. 1613-ban és később mintegy tíz évig a prédiüm lakott, él itt néhány adófizető jobbággy. Önálló határa megvan 1828-ban is, amikor „predinm promontoriale”-nek írják össze. Attyamajor néven máig jeles hely Pápakovácsi határában. Az attyapusztai templomot a kármelita szerzetesrend 1946. augusztus 11-én szentelte fel Kármelhegyi Boldogasszony tiszteletére. A közelmúltban a karmelita szerzetesrend ismét visszatelepült Pápakovácsiba.

Gyula-pusztá.

Neve legkorábban, 1592-ben tűnik fel, 1644-ben Pusztá Gyula, 1678-ban „terrae desertae Gulae”. 1592-ben lakatlan, földjeit a takácsi nemesek árendálják és minden hold után egy kapa gabonát adnak. Később a győri püspökség szárriadásaiban és dézsmajegyzékeiben gyakran előfordul, mint pusztá, melynek használatáért a földesúr győri püspöknek tizedet vagy árendát fizetnek. Tizedének évi bére 1660-ban három forint. A 17. század közepétől folyamatosan a szomszédos Vaszar falu lakói bérlik. A 18. század második felében szőlőhegye ismeretes, 1828-ban mint önálló határu szőlőhegyet (predium promontoriale) írják össze, melyet 89 vaszari lakos használ. Földjei nemesi jogj urasági földek. Területe ma Gyulabegy néven Vaszarhoz és Gyulamajor néven Pápakovácsihoz, ill. Takácsihoz tartozik.

TELEPÜLÉSFEJLTTSÉGI MUTATÓK:

Lakások száma:	165 db.
Ebből önkormányzati:	5 db.
Vezetékes ivóvízzel ellátott lakások:	100%
Vezetékes gázzal ellátott lakások:	60%
Telefonnal ellátott lakások aránya	50%
Burkolt (portalánított) utak:	90%

INTÉZMÉNYEK: 1 óvoda, 1 általános iskola, 1 szakmunkás-képző, 1 művelődési ház, 1 könyvtár, 3 templom, 1 sportpálya, 1 sportcsarnok

RENDEZVÉNYEK

Falunap - június, Búcsú - július

KÖZSZOLGÁLTATÁSI ADATTÁR:

* Önkormányzati óvoda, Kiss u. 15. - Óvodai nevelés, iskolai előkészítés.

Közös Fenntartású Általános Iskola és Szakiskola, Fő u. 20.

Nappali rendszerű, általános műveltséget megalapozó iskolai oktatás, nappali rendszerű szakképesítés megszerzésére felkészítő szakiskolai oktatás, iskolai intézményi étkeztetés, munkahelyi vendéglátás,

melynek keretében ellátja Pápakovácsi, Kup, Ganna óvodásainak, valamint az intézményi és szociális étkezők étkeztetését.

* Veszprém Megyei Önkormányzat Idősek Otthona, Attya-pusztá 4.

Időskorúakat ellátó ápolóotthon. Pápa városától 10 km-re gyönyörű, természeti környezetben elhelyezkedő otthon, ahol teljes ellátást kapnak a lakók a szakképzett személyzettől.

* Pápakovácsi-Kup-Nóráp Községek Körjegyzősége, Fő u. 19. Önkormányzati igazgatási és gazdálkodási feladatok végzése.

NONPROFIT ADATTÁR:

* Pápakovácsi Sportegyesület, Nórapi u. 5. - Ifjúsági és felnőtt verseny, szabadidősport.

* „Esélyt az iskolának” Alapítvány, Fő u. 20. A kiemelkedő eredményt elért tanulók jutalmazása, a magyar nyelv és a nemzetiségi nyelv tanítási feltételeinek javítása, az iskola külföldi kapcsolatainak javítása.

GAZDASÁGI ADATTÁR:

* Aranypatkó Vendégház Attya-pusztá 3.

* Csiszár Attila antennaszerelő Nórapi u. 13.

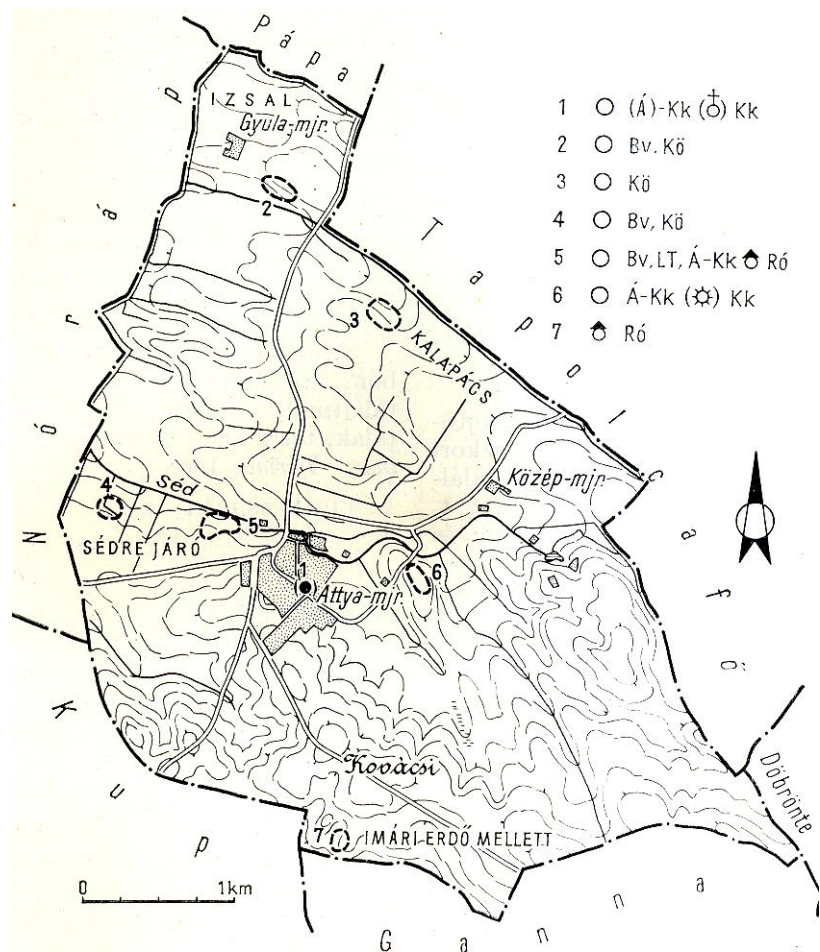
* Pápa és Vidéke ÁFÉSZ 19. sz. Vegyesbolt Fő u. 19.

* Pápakovácsi Posta, Fő u. 40.

Régészeti örökség.

(Régészeti lelőhelyek).

A 170 m magasan fekvő település határát a bővizű forrásból táplálkozó Séd két részre osztja. Az északi — 150-160 m átlagos magassággal — a Pápai-síksághoz tartozik, a déli a Bakonyalja szélét képezi. Utóbbinak legmagasabb pontja 225 m magas. A homokos, kavicsos területen szántóföldek, a déli részen ezek mellett kisebb erdők, füves-fás legelők és szőlők vannak.

1. Belterület. Kovácsi középkori településének leletei.

Hrsz. 116, 116/1, 116/2, 117, 118, 118/1, 119, 120, 122/4, 122/5, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 146/1, 146/2, 147, 148, 149, 160/1, 160/2.

A középkori Kovácsi falu a mai helyén lehetett. A helyi hagyomány szerint a falu régi temetője a belterület dél-keleti sarkán volt, itt ember-csontokat is találtak.¹

A neve alapján Árpád-kori települést először 1315-ben említik, amikor Nóráp és Kovácsi határát járták be.² A későbbiekben a Kovácsi családé, jobbágyaik 1488-ban 9 Ft adótfizettek.³ A török alatt sem néptelenedett el, 1563-ban török hűbértulajdonosok.⁴ Templomára nem ismerünk középkori adatokat. Valószínű, hogy az 1698-ban rostosnak leírt templom középkori eredetű volt.⁵

Irodalom: 1. PHM Régészeti Adattára 214. Németh Péter jelentése 1962. IV. 6-i kiszállásáról. — 2. REIZNER 1893. 615. — 3. CSÁNKI 1897. 239. — 4. PÁKAY 1942. 110.; ILA-KOVACSICS 196., :324. — 5. PFEIFFER 139.; KOPPÁNY 1967. 139.

2. „Izal-Gyula major” koraközépkori leletei.

Hrsz.: 099, 0101.

Az enyhén kavicsos homokháton kevés cserép hevert a felszínen. Egy bütyökfogantyús töredék a későbronzkorra keltezhető. Néhány jellegtelen középkori cserép is volt a lelőhelyen. (DAX-PALÁGYI-TORMA, 1967.)

3. Kalapács nevű hely középkori leletei.

Hrsz.: 0119, 0119/3, 0145.

Az alacsony homokháton kisebb telepre utaló középkori cserepeket találtak a régész kutatók.¹ (TORMA, 1967.)

Irodalom: 1. PHM 67.121.1-3.

4. „Sédre járó” nevű hely középkori leletei.

Hrsz.: 012.

A fekete homokos, kavicsos domboldalon talált kevés cserép közül egy íveltlen kihajló peremű edény töredéke¹ későbronzkori; néhány oldal- és peremtöredék² középkori. (Torma, 1967.)

Irodalom: 1. PHM 67.120.1. — 2. PHM 67.120.2-3.

5. Sédre járó hely bronz- és római kori leletei.

Hrsz.: 062/1, 062/2.

A homokos, kavicsos domb peremén és lejtőjén bütykös és bütyökfogantyús, későbronzkori oldaltöredéket¹ és keltakori táltöredéket² találtunk. A római kori fazék- és táltöredéken³ kívül a felszínen található kövek és tegulák is egy római településre utalnak. A középkori Kovácsi falu észak-nyugati végét jelzi az itt talált néhány középkori cserép.⁴ (TORMA, 1967.)

Irodalom: 1 PHM 67.93.1-2. — 2. PHM 67.93.3. — 3. PHM 67.93.4 6-9. — 4. PHM 67.93.10-14.

6. Attya-major középkori leletei.

Hrsz.: 0177, 0180.

Az enyhe lejtőjű domboldalon néhány középkori cserepet és későközépkori kályhacsempe-töredéket találtak a régész kutatók.¹ (DAX-PALÁGYI, 1967). Ugyanitt 1956-ban Szentlélek T. is gyűjtött középkori cserepeket.² 1965-ben Emprik P. ajándékozott a PHM-nak innen származó vas patkót, bogrács- és fazéktöredéket.³

A lelőhelyet az először 1319-ben szerep Attya faluval azonosíthatjuk. Az Atyai család kezén levő falu jobbágysai 1488-ban 2 Ft adó fizettek.⁴ 1531-ben csak 2 portája adózik, 9 port pusztán áll, 1544-től teljesen lakatlan.⁵ 1593-ba malmát említik. A 18. sz. elején néhány évi még lakott liely.⁶

Irodalom: 1. PHM 67.122.1-3. — 2. MNM Adattára 27.K.IV.; VBM 58.5.1-4. — 3. PHM 66.32.1-5. — 4. CSÁNKI 1897. 219. — 5. PÁKAY 1942. 72. — 6. ILA-KOVACSICS 1964, 102.

7. A Haraszt nevű hely római kori leletei.

Hrsz.: 023, 029.

A meredek lejtőjű, kavicsos-homokos dombon, kb. 50 X 50 m-es területen sok tegulát találtak a kutatók,¹ köztük II-III. sz.-i hombárok, tálak, terra sigillata edények töredékeit. (MITHAY-TORMA, 1968.)

Irodalom: 1. PHM 68.135.1-4.

8. Azonosítatlan leletek.

* Rhé Gyula a sümegi múzeumban Pápakovácsi határából származó kőeszközöket látott.

Irodalom: 1. Rég. kat. 207.

I. b.) Természet, táj, tájhasználat. Településhálózat és településszerkezeti összefüggések.

Pápakovácsi a Bakony és a Marcal-völgy közötti terjedelmes Pápa-devecseri-sík kistáj keleti felében helyezkedik el. A terület tengerszint feletti magasság értelmében közepes helyzetű (170 m), enyhén tagolt síkság.

A külterületen nagyarányú a mezőgazdasági hasznosítás, nagyobb, összefüggő erdő a közigazgatási terület keleti oldalán található, melynek nagysága kb. 100-120. ha. Ezen kívül kisebb erdőfoltok, maradványok a gyepekben, valamint a vízfolyás és az árkok mentén is megfigyelhetők. A területen egy vízfolyás található, a belterületen is átfolyó, s a Marcalba ömlő Séd-patak.

A bevezető utak menti fásításokat tekintve Pápakovácsi kiemelkedően jó ellátottsággal rendelkezik. A települést Gannával összekötő út vegyes (hárs, akác) kettős fasora, a Pápára vezető út kőris, nyár, illetve hársfából álló fasora és a Kupra vezető út lepényfából álló félfasora koros, értékes egyedekből állnak, bár a fasorok kiegészítése, pótlása szükséges.

I. c.) Településkép és utcaképek

Pápakovácsi településre jellemző a hurkos szerkezet, amely jelenleg is jól megfigyelhető, mert a Devecseri, az Ilona, illetve a Nórápi utcai új beépítéseket leszámítva új beépítések nem változtatták meg a településszerkezet eredeti, karakteres megjelenését. A falu magját képező, 18. századi eredetű zezugos utcaszerkezete különleges, védelemre érdemes településképi érték. A Devecseri utca az 1900-as évek legvégén kezdett kialakulni. Az alig 10-12 házat számláló, egysoros beépítésű Ilona (régén Partos) utca a második világháború előtt alakult ki, amikor Somogyi Ilona grófnő itt cselédjei számára telkeket osztott ki, míg a Nórápi utca házai az 1970-es években épültek.

A belterület a közút felől domboldalon kúszik fel egészen a templomig, amelynek karakterisztikus megjelenése meghatározó a településképben, az őt körülvevő lakóépületekkel együtt. A belterület nagy részét nem szeli át a forgalmas közút, nem veszélyezteti a települési értékeket. A település központja az a teresedés, amely a római katolikus templom környezetében alakult ki. A templom bejárata szomszédságában áll a Somogyi kastély, mögötte a világháborús emlékműnek is helyet adó kisméretű park, s ennek közelében van a Polgármesteri Hivatal. Két kisebb tere közül az egyik a református templom előtti teresedés és park az ide költöztetett Szent Vendel szobrával, illetve a másik – kialakulóban - a település bejáratánál van, ahol a Nep. Szt. János szobra áll, illetve a távolsági buszjáratok megállóhelyét is kiépítették. Bár számos ház átépült, az utcák egy része még mindig őrzi egyszintes beépítésű, hagyományos elemeket hordozó képét. További jellegzetesség a település házain, hogy közülük számos terméskőlabazattal épült és terméskőből készült kerítésekkel is gyakran lehet találkozni (Somogyi kastély kerítése).

A zöldfelületi adottságok nagyon változóak a településen. A településszerkezeti jellegzetességekből adódóan a községnek vannak szűk utcái. Ezekben az utcákban a zöldfelület elhelyezésére alkalmas telepítési sáv vagy hiányzik, vagy nagyon keskeny (Kis utca, Séd utca). A település más részein azonban elegendően széles sáv van a zöldfelület kialakítására. Ilyenek a Fő utca, a Devecseri utca és a Nórápi utca. Az

1970-es évek építési stílusában kiépült Nórápi utca zöldfelületi adottságai jól kihasználtak. A Fő utca és a Devecseri utca esetében is hasonló a helyzet.

I. d.) Településkarakter.

Pápakovácsi a kisméretű Dunántúli falusias jellegű települések közé tartozik. A falu karakterét meghatározzák azok a gazdasági és társadalmi körülmények, melyek évszázadok óta jellemzik az itt lakók életét. Nemesi családok – a Kovácsi, Esterházy, Barcza, Somogyi-Vallis - jelenléte, illetve ez utóbbiak által emelt kastélyépület jelentősen emeli a falu építészetének értékét. Barokk eredetű, kisebb dombra emelt római katolikus temploma uralja a faluképet. Lakossága szinte kizárólag a mezőgazdasági termelésből élt, állatot tartott, gabonát termelt és kézművességgel foglalkozott. Piacuk a környező települések, elsősorban Pápa volt. Ipára nem volt és jelenleg sem túl jelentős, így megőrizte falusias, nyugodt életteret biztosító környezetét. Épületállományának alakulása is méretéhez igazodott. A lakosság többsége katolikus, illetve református vallásúak, a felekezetek önálló templommal bírnak.

I. e.) Védettségek. (Régészeti és építészeti műemléki).

A település közigazgatási határain belül az országos műemléki nyilvántartásban **hét** régészeti lelőhely van felsorolva, közülük kiemelt régészeti védettséget élvező lelőhely nem található, de megjegyzendő, hogy a nyilvántartott régészeti lelőhelyek a 2001. évi LIV tv. 11. §-a által meghatározott általános törvényi oltalommal bírnak. A település határában van **egy** Természetvédelmi Terület kategóriában tartozó érték, az országos védettségről szóló 2001. évi törvény alapján, a falu belterületén **négy** emlék van műemléki nyilvántartásban. A településnek van Helyi Védelemről szóló határozata, amely **tizenegy** objektumot helyezett védelem alá. Megjegyzendő, hogy olyanokat is amelyek országos védelmet is élveznek, így ezek – a törvény értelmében – külön helyi védelem alá már nem helyezhetők.

I. Régészeti lelőhelyek:

1. Belterület. Kovácsi középkori településének leletei.
2. „Izal-Gyula major” koraközépkori leletei.
3. Kalapács nevű hely középkori leletei.
4. „Sédre járó” nevű hely középkori leletei.
5. Sédre járó hely bronz- és kelta kori leletei.
6. Attya-major középkori leletei.
7. A Haraszt nevű hely római kori leletei.

II. Állami műemlékvédelem alatt álló emlékek:

1. Római katolikus plébániatemplom. – 5091.
2. Somogyi kastély – 5094.
3. Nepomuki Szent János szobor. – 5092.
4. Szent Vendel szobor. – 5094.

Megjegyzés: Bemutatásukat lásd a MŰEMLEKEK címszó alatt (I.g.1. pont).

III. Állami védelem alatt álló természeti értékek:

5. Atyai-láprét. Nagysága 15 ha, kezelője a Balaton-felvidéki Nemzeti Park.

IV. Helyi védelem alatt álló emlékek (2004-től):

Pápakovácsi Község Önkormányzat Képviselő-testületének 26/2004. (X11.09.) rendelete az alábbi helyi jelentőségű természeti emlékek és építészeti örökségeket nyilvánított védetté:

Megjegyzés: Pápakovácsi Képviselő testületének Helyi Védelmi rendeletét lásd a „Melléklet”-ben.

1. Somogyi Kastélykert egész területe
2. Római Katolikus templom környezete és a platánfák.
3. Református templom környezete
4. Szent Vendel szobor
5. Szentháromság- szobor
6. Nepomuki Szent János szobra
7. Kőkereszt
8. Kőkereszt
9. Kőkereszt
10. Emlékkereszt Helye: Nórápi utca 11.
11. Temető egész területe

Megjegyzés:

- * A Helyi Védelmi rendeletben megjelenő Szent Vendel és Nepomuki Szent János szobrai országosan védett emlékek.
- * A temető egész területének levédése kissé túlzott felvállalásnak tűnik, mivel hiányzik ezen belül a védendő síroknak egyenkénti megjelölése, illetve szakszerű leírása (beazonosítása).
- * A helyi védelem alá helyezett emlékek (pl. kőkeresztek) esetében is hiányoznak az emlékek beazonosítására szolgáló adatok.
- * A temető bejáratánál, 2000. évben, fából emelt „Emlékkereszt” levédése nem indokolt.
- * A településen több olyan hagyományokat őrző építészeti emlék (lakóház, gazdasági épület) van, amelyeknek szintén ajánlott helyi védelem alá helyezésük.

I.f.1.) Régészeti lelőhelyek:

Pápakovácsi területén az MTA Régészeti Intézete irányításával a Magyarország Régészeti Topográfiája keretén belül készült szisztematikus régészeti topográfia (Magyarország Régészeti Topográfiája 1. A Pápai és a Zirci járás; a továbbiakban Topográfia). A hatástanulmány a tervezési terület régészeti örökségének vizsgálatakor alapvetően erre, valamint a keszthelyi Balatoni Múzeum és a pápai Városi Múzeum Adattárára, illetve a 2005. októberében végzett helyszíni szemlére támaszkodott.

A település bel-, és külterületén hét régészeti lelőhely van nyilvántartásba véve. A középkori falu helyét a kutatás a mai helyén valószínűsítette. A Pápa-felé eső Gyula major közelében későbronzkori és középkori eredetű cserépleletre bukkantak, akárcsak a közelében fekvő „Kalapács”-ként ismert területen. Hasonló bronz-, és középkori cserépleletek kerültek a felszínre a Séd patak mellett, a „Sédre-járó” nevű helyen. A kutatás beazonosította a középkori Atya-pusztá területét is, melyet okirataink legkorábban 1319-ben említenek, s mely település a török idők alatt pusztult el, míg a „Haraszt”-on római leletanyagot találtak.

I. f. 2.) Építésze, köztéri alkotások:

Területe az ősidők óta lakott, megtalálható itt történelmi múltunk több jelentősebb korszakának nyomai. Őskori település nyomait több helyen is azonosítottak, de római emlékek is előkerültek. A középkori falu helyét a mai település határain belül azonosították, ugyanitt állt a település mára nyomtalanul elpusztult középkori temploma. A török korban elnéptelenedett falu a 18. század második évtizedében telepedett újra, s indult el máig tartó fejlődése. A település életében meghatározó az Esterházy-, illetve a Somogyi-Wallis birtokos családok jelenléte a faluban, akik kastélyt építettek, birtokukon majorokat, malmokat üzemeltettek. A Wallis család Attyapusztán levő kisebb kastélyukat nyári mulatóhelyként használták (Biliárdház), később szociális otthon lett. A lakosság felekezeti életét a római katolikus és a református hitélet jellemzi, önálló templomaik a település értékes építészeti emlékei közé tartoznak. A falu lakóházai a dunántúli építkezés hagyományait őrzik, összességében a település építésze a gazdagabb hagyományokat őrző települések sorában tartozik.

Egyházi épületek:

Középkori templomáról nincsen említés. 1496-ban egyházas hely a győri egyházmegyében. Az 1618. évi ref. szentlőrinci zsinat egyházmegyéket szervez, de a pápai egyházmegye 29 egyháza között a falu neve nem szerepel. Valószínű, hogy az 1698-ban a reformátusok által romosnak mondott temploma, melynek ekkor csupasz falai és tornya álltak, a középkori eredetű templom maradványai lehettek.

A településen jelenleg két templomépület is található, közülük a római katolikus templom országos védelem alatt áll, míg a reformátusok templomépületét helyi védelemre javasoljuk. A legkorábban, 1488-ban említett Attyapusztán a karmelita szerzetesrend egy remeteséget és egy kápolnát szentelt fel 1946-ban, Kármelhegyi Boldogasszony tiszteletére. Az 1990-es évek végén a karmelita szerzetesrend ismét visszatelepült Pápakovácsiba.

Lakóházak, gazdasági épületek:

A település épületállománya a 19. század végétől kezdődően nagyrészt átépült, ennek ellenére több figyelemreméltó épület található a faluban.

A lakóépületek szalagtelkekre épültek, a beépítés fésűs, csak igen ritkán előkertes. Az udvarok soros beépítésűek. Az istállót a lakóház mögé építették, a lakóházzal szemben kisebb gazdasági épületek, ólak, fészerek, néha az utcavonalra épített gabonás, kamarák találhatóak. A lakóházak egysoros alaprajzi elrendezést mutatnak, a hagyományos házaknál tornác fut végig az udvari homlokzat előtt. A régi épületeknél a helyiségeket fagerendás deszkafödém fedi, felette ollóágas, szelemen fedélszékkal. Régebben a zsúp- és a nádfedés volt az általános, ma a cserép és a pala a jellemző. A régi házak között látni oromfalasakat, amelyek főhomlokzatukkal az utcafrontra igazodnak. Az oromfalak, pillérek, kémények téglából épültek. Az 1970-es években azt írták, hogy a házak 20%-a zsuppfedeles, mára egyetlen zsuppfedeles ház sincsen. Az újabb keletű épületek általában előkertesek, tömegükkel nem minden esetben illeszkednek a faluképbe.

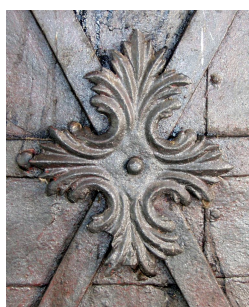
Gazdasági épületei közül az aránylag kisméretű szőlőhegyén, mely a falu mellett, a Gannára vezető út bal oldalán van, pincék-présházak nincsenek. Ezt a területet, melyet Új-hegynek neveznek, 1855-ben telepítették. A 19. század első felében Attyapusztán Somogyi József birtokosnak két szőlője is volt „*az egyik határhegyi, a másik pedig kőmagi hegyen.*” A Határ-hegyi szőlőket még a két világháború közötti években kivágták.

A település határában három **major** is volt. Az Esterházy családnak majorja a pápakovácsi határ déli részén állt, s Közép-majornak nevezték. Ettől nyugatra volt a Gyula-major, melyet helybeliek szerint a falu földesura, gróf Wallis Gyula magáról nevezte el a 20. század elején. A harmadik major keletre, napjainkban a Döbröntéhez tartozó Ilkapusztán állt.

A Séd-patak vizét használó **malmai** egykoron hírnevesek voltak. 1593-ban Attyapusztán álló malmáról írnak. Vályi András 1799-ben megjelent országleírása szerint: „*két malmok is van határban, melyet az Attyai víz forгат*”. Ennél jóval részletesebb adatok olvashatók Pesty Frigyes 1863-ban megjelent helynévtárában, amely hat malom létezését igazolja: „*Attya pusztá, mely Gróf Somogyi József úrnak tulajdona, azon pusztába van ... egy kis tölös erdő mely atyai erdőnek neveztetik, azon erdő közepében van egy viszforrás, mely képes volt 10 öl távolságtól minjárt egy két kerekű malmot folytonosan elhajtani, hanem 1863-^{ik} évben anyira kiszárot, hogy a porába a verebek füröttek, és 1838-ban ismét megjött a vize anyira, hogy egész 1863-^{ik} évig folytonosan két kereket hajtani képes volt, és 1863-^{ik} év végével ismét a folyója kiszárot. ... A határban van 6 malom, az első a forrás melvett neveztetik forrásfői Malomnak (később Pongrác-malom), a Második pedig Jákói malom mért Jákói építette (később Pálfi-, majd Zilaji-malom) a harmadik Csépellőréti Malom, régenten pedig Cseke malom, mert Cseke építette (Koller-malom), 4-^{ik} Bernik Malom, azelőtt pedig friss malom volt (Szabó-, Szilágy-, Círfusz-malom), 5-^{ik} falu Malom (Kovács-, Községi-malom) 6-^{ik} Ugodi Malom (Rossz-malom, Norápi-malom)*”. Jelenleg két malomépület van meg, igaz mindkettő átalakított formában, de őrzi egykori rendeltetésének tárgyi emlékeit. Az egyik közvetlenül a falu szélén (Kovács-malom), mely jelenleg német tulajdonban van, a másik Attyapusztán található, jelenleg az „Aranypatkó” nevű vendégház-panzió működik falai között.

Pápakovácsi lakóépületeinek száma 1869-től a következők szerint alakult. 1869: 85; 1890: 82; 1910: 115; 1930: 112; 1941: 108; 1949: 103.

Kovácsi-malom

Attyapusztai malom. (Aranypatkó-fogadó).

Pápakovácsiban a következő lakóházakat vettük nyilvántartásba:

* Devecseri u. 10. sz. * Fő u. 12., 22., 45., 63. sz. * Ilona u. 8., 9., 10. sz. * Kis u. 24., 26. sz. * Séd u. 20. sz.

Devecseri u.10. (hrsz.: 133)

Fő u. 12 (hrsz.: 117)

Fő u. 22 (hrsz: 102)

Fő u. 63. (hrsz.: 82)

Ilona u. 8. (hrsz.: 171)

Ilona u. 9. (hrsz.: 172/2)

Ilona u. 10.. (hrsz.: 174/2)

Kis u. 26. (hrsz.: 72/4)

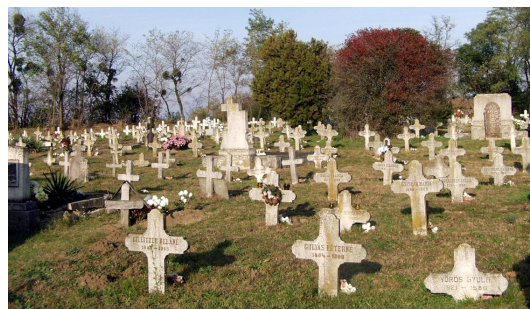
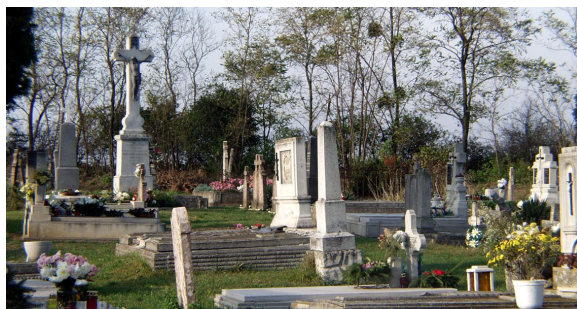
Séd u. 20. (hrsz.: 20/2)

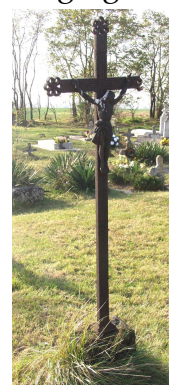
Térplasztika: (Kőkeresztek, köztéri szobrok):

Pápakovácsi örökségi értékei között, a településen megőrzött kőfaragóipar emlékei, a kőkeresztek és a temető több sírjele is hozzátartozik. Készítőik elsősorban a Pápán működő kőfaragók soraiból kerültek ki. Két köztéri szobra (Nep. Szt. János és Szt. Vendel) országosan védett, s mivel a településen található nyolc útszéli kereszt, helyi védelem alatt áll, bemutatásuk „Műemlékek”, illetve a „Helyi védelem” címszavaknál fog megtörténni.

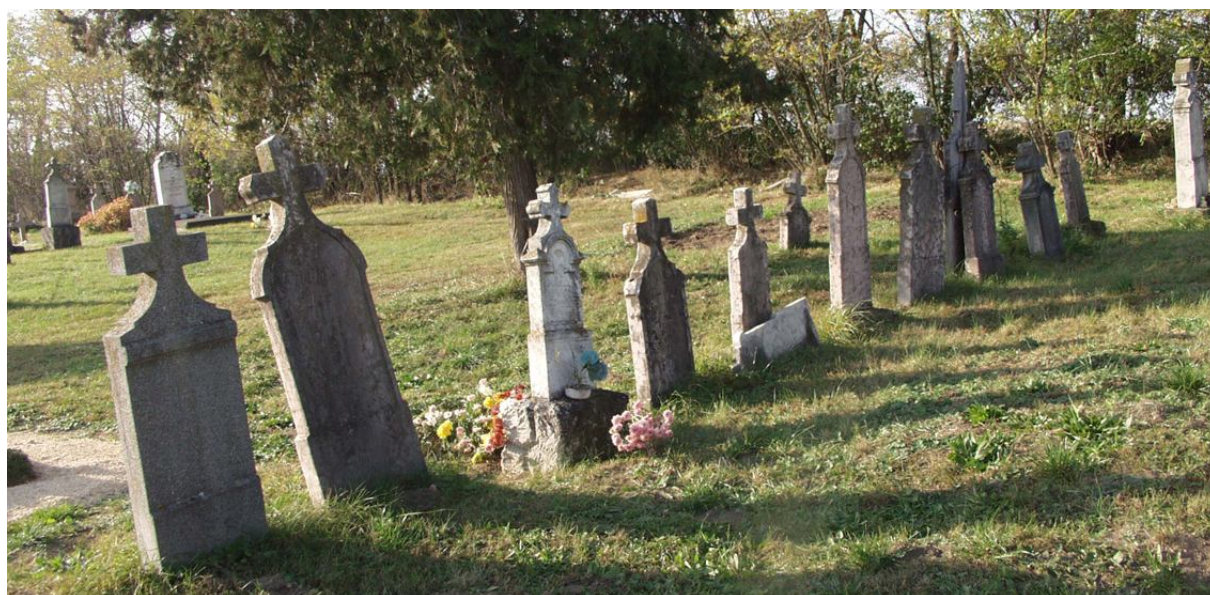
Temető és sírjelei:

Pápakovácsi temetője, a falutól távolabb, a Devecserre vezető út jobb oldalán, a gannai letérő közelében van. Területe igen jelentős. A római katolikusok és a reformátusok közösen használják. Temetőkeresztjét 1873-ban állították, legrégibb síremléke 1813-ból maradt fenn. Kápolnája van, területe rendezett, de igen kevés benne az árnyékot biztosító fa. Ide temetik az Attyapusztai Szociális Otthonban elhunytakat, melyek sírját egyforma műkőből öntött síremlék jelzi. A temető területén néhány szép öntöttvas kereszt, közülük az egyik fával kombinálva.

Pápakovácsi temetőjének egész területe szintén védelem alatt áll, a nélkül azonban, hogy az értékebb sírjelek akár csak felsorolva is lennének. Ezek közül egy válogatásnak felsorolása, illetve bemutatása a „Helyi védelem” címszó alatt fog megtörténni. Javasolt a temető topográfia elkészítése. Javasolt továbbá az elárvult, régi sírkövek összegyűjtése, illetve panteon-szerű elhelyezése, mely részben elkezdődött a temető területén.

I. g.) 1. **MŰEMLÉKEK.**

Védelem alatt álló műemlékei:

1. Római katolikus templom.

Műemléki nyilvántartási száma: 5091.

Címe: Fő u.

Hrsz: 148.

Titulusa: Szent Anna. Búcsú: július 26.

Leírása (története):

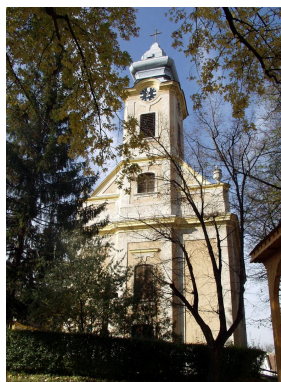
Története:

Az 1869. évi visitatio jegyzőkönyve szerint református egyház működik a jobbára elpusztult templomban. Ekkor csak csupasz falai és tornya állnak. A temető is kerítetlen, titulusa sem ismert. Fa harangláb külön áll, templomi felszerelés nincsen. A 15 lakóházban csak egy katolikus lelket találnak. A parochia „úgy-ahogy” megfelelőnek írják. Még az 1748. évi visitatio is ref. prédikátort talált. A plébániát Padányi Bíró Márton veszprémi püspök alakíttatja át 1749-ben. A templomot időközben a protestáns hívek helyreállították, így 1749. október 7-én gróf Esterházy Károly használható állapotban vehette vissza a katolikusok részére. 1750. tavaszán Esterházy Károly gróf kéri a püspököt, hogy szentelje föl az általa Budán öntetett harangot, de a szentelést végül - akkor már mint rátóti prépost - maga végezte el 1750. március 13-án, Sümegen. Az 1773. évi országos összeírás katolikus templomot említ. 1777-ben az egyházmegyék átrendezése során a pápai főesperességgel a veszprémi püspökség fennhatósága alá kerül. Az 1779. évi egyházlátogatás a Szt. Anna nevét viselő templomot jó állapotban, de szegényes felszereléssel találja. Sekrestyéje akkor épül. Az 1783. évi I. katonai térképen csak katolikus templomot jelez, márpedig – a rossz lépték ellenére nagy valószínűséggel megállapíthatóan – a jelenlegi helyén van ábrázolva. Ugyanígy Korabinszky 1786. évi lexikona is katolikus templomról ír.

A jelenlegi templomot Boross Ferenc plébános (1785-182) idején, gróf megyesi Somogyi Ferenc országos alkancellár anyagi támogatásával, 1789-1792 között építteti gróf Esterházy Károly Pauly Mihály tervei szerint. A nagy templomépítő gróf és püspök ez esetben is szigorúan kézben tartotta az építkezés ügyét. Már Pauly tervrajzára is észrevételeket jegyzett, később még arról is intézkedik, hogy „fekető kő sindel”-el, azaz természetes palával fedjék. Szt. Anna tiszteletére szentelte fel Simon György pápai plébános 1792. november 6-án. Nem tudni, hogy a néhány évvel korábban jó állapotúnak mondott templom helyére miért építettek újat, s ebből a logikus felvetés, mely szerint Esterházy alatt csak átépült, megújult a templom épülete. Azonban a templom mai képe új épületet sejtet és északnyugat-délkeleti tájolása is valószínűtlené teszi a felvetést. Az 1857. évi kataszteri térkép jelen állapotában ábrázolja. 1882-ben a Somogyiak renoválják.

J e l l e g e:

A községen átmenő út és a községközponti utcacsomópont közelében kis dombon áll, a Somogyi kastély szomszédságában. Alaptevéően jó helyzete ellenére ez a látványos tömegű épület nem tudja igazán a faluközpont szerepét vizuálisan betölteni, mivel hiányzik a templom előtt a kíváncsú szabad tér és egy meghatározottabb rávezetés.

K ü l s e j e:

Pauly Mihály jellegzetes alkotása, jól beilleszkedik a Béb – Fenyőfa – Pápakovácsi – Bakonyszentiván sorozatba.

A síkból alig előrelépő homlokzati középtorony uralkodik a bejárati főhomlokzaton, a kor szokásaihoz híven lényegesen gazdagabb a többi homlokzathoz. A torony földszintjét sima, tagozatlan keretezés foglalja egységbe és emel ki. Két oldalt ez a keretezés sík mezőket övez, középen nyílik a bejárati kapu. A kapu kőkeretes, nagyon nyomott kosárvízzel zárul, zárókövén a dátum látható. A kétszárnyú bejárati kapu a templomnál jóval fiatalabb. A torony felett a barokk vonalú, tagolt profilú főpárkány fut körbe. A torony ablakait választópárkány választja el. A toronyablakok kőkeretesek. A torony ablakait választópárkány választja el. A toronyablakok kőkeretesek. A torony ablakait választópárkány választja el. A toronyablakok kőkeretesek.

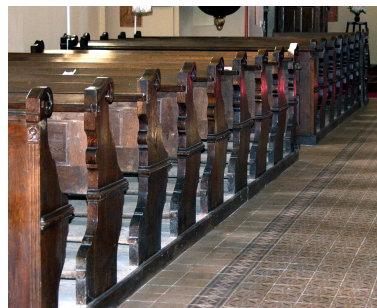
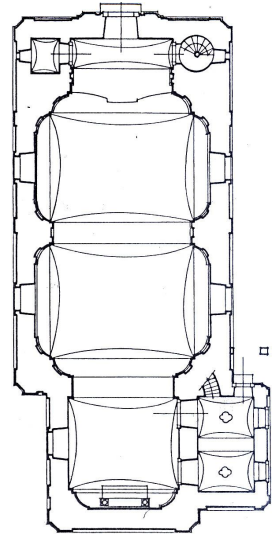

mozgalmas kontúrú, erős párkánytagra ülő bádogsisak, rajta kereszttel. A templom oldalhomlokzatai tagolatlan keretezéssel mezőkre osztottak. Vakolt, sima ablakkeretek, bennük eredeti típusú újabb ablakok, profilos kő ablakkönyöklőkkel. Sekrestyéje is hasonló megjelenésű, eredeti ablakokkal és rácsokkal. A templomon cserépfedés.

B e l s ő:

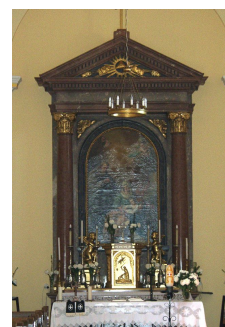
Egyhajós, kétmenetes belső tér. A hajóban sima falmezők lábazat nélkül, íves záródású ablakokkal. A meneteket íves csatlakozású pillérek választják el egymástól. A pillérek erősen tagoltak. A belső tér szerkezeti rendszerét a pillérekre támaszkodó félkörös hevederívek és az ablakok fölötti kosárv keresztmetszetű, ugyancsak félkörös ívek alkotják. Rájuk csehsüveg boltozat borul. Padlóburkolata újabb, keramit lapokból, szőnyeg-szerű középcsíkkal. A szentélyt félköríves diadalív választja el a

hajótól. Egyik oldalát ablak világítja be, másik oldali megfelelője vakablak. Innen nyílik a bejáró a sekrestyébe egy eredeti keményfa ajtón át, ahol eredeti kisablak, rajta eredeti vasalás. A karzat pilléres-íves építmény, falazott mellvédje nyomott kosárirves hevederre ül, és enyhén kidomborodik. Orgonája 1794-ben, Győrben, Eglas Ferenc műhelyében készült, majd a világháborúban rekvirált sípjait Vörös József plébános idején (1933-1861) pótolták. Főoltára az egész szentélyfalat kitöltő, vörösmárványból készült koraklasszicista építmény, igen szép munka. Az oltáron két aranyozott angyal-szobor vigyázza a tabernákulmba elhelyezett Oltárszentséget. Bécsben készült 1747-ben. Nagyméretű oltárképe félköríves márvány keretben, az oltárépítményhez tervezve és készítve, Szt. Anna Joachimmal és a gyerek Máriával, Donát János (1744-1830) bécsi iskolájú, jó átlagos kvalitású műve 1807-ből. Egy-egy kegyúri pad a Wallis grófi címerekkel. Mária-kép talán szintén Donát műve és Szt. Vendel-kép Richárd Richardsontól 1836-ból, már gyengébb minőségű munka. Szószéke, mellvédjén „Jézus a jó pásztor” domborművel, copfstílusú, 1793-

ban készült. Keresztelőkútja vörösmárványból a lábára csavarodó kígyóval, fa felsőrésszel, tetején Jézus és keresztelő Szent János aranyozott faragású szobraival. A hajó falán medgyesi Somogyi gróf és

régeczi Brezenheim hercegnő márványtáblája címerekkel, valamint karighmaini Wallis gróf és medgyesi Somogyi grófnő táblája címerekkel a 19. század elejéről. Bronz stációk Müller József innsbrucki műhelyéből, 1911-ből. Copf padok 1793-ból. A sekrestyében egy ezüst intarziás empire szekrény, igazi remekmű.

2. Nepomuki Szent János szobor.

Műemléki nyilvántartási száma: 5092.

Címe: Fő u., a Devecser-Pápa főút mellett kialakított kis parkban.

Hrsz: 147.

Megjegyzés: Szerepel a pápakovácsi Helyi Védelmi rendelet által levédett helyi értékek sorában.

Leírása:

Anyaga homokkő. Magas hasáb alakú talapzaton áll, melynek homlokoldalán sávokkal határolt tükördíszítés van. Felső felén tagolt, profilozott párkány, a párkány alatt bevésve az 1794-es évszám. Rajta kisméretű posztamensen, nagyobb méretű szobor. Papi ornátusban öltözött, kezében feszületet tart. Jó színvonalú későbarokk szobor. Konzerválása javasolt.

3. Szent Vendel szobor.

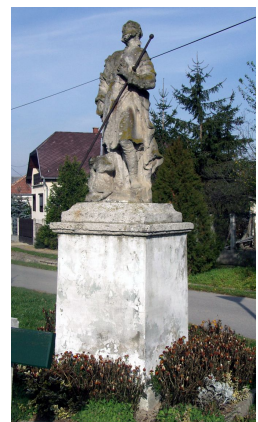
Műemléki nyilvántartási száma: 5093.

Címe: Fő u. a református templom előtti téren, másodlagos elhelyezésben.

Hrsz: 88.

Megjegyzés: Szerepel a pápakovácsi Helyi Védelmi rendelet által levédett helyi értékek sorában.

Leírása:

Két tagolású. Alsó fele, a posztamens falazott és vakolt, illetve fehérre meszelt. Felül íves és tagolt párkány zárja. Felirata nincsen. Rajta közepes méretű Szent Vendel pásztorruhában, lábainál fekvő báránnyal, homokkőből faragott szobra. Kezében a pásztorbot fémből készült, utólagos kiegészítésnek látszik. A szobor eléggé megkopott állapotban, restaurálása javasolt.

4. Somogyi kastély.

Műemléki nyilvántartási száma: 5094.

Címe: Fő u. 20.

Hrsz: 106.

Leírása:

Elhelyezése:

A falu központjában, a római katolikus templom szomszédságában, egykori gazdasági épületek környezetében, magtárhoz csatlakozóan áll a háromszintes épület.

Története:

A 18. században épült barokk stílusban 1770 körül az első katonai térképen már

kastélyával díszítettik”. 1816-ban gyökeresen átépítik, homlokzatán feltüntetett évszám is erre utal. Az 1857. évi kataszteri térképen jelenlegi alakjában jelenik meg. A Somogyi család kihaltával, adományozással, 1922-ben a bencések tulajdonába kerül, jelenleg iskola működik falai között.

Leírása:

Téglány kéttraktusos épület közép folyosóval. Aszimmetrikus alaprajzot mutat, nem emlékeztet a barokk korban szokásos megoldásra. Udvari homlokzata teljesen dísztelen, utcai főhomlokzata díszítésében is puritán megjelenésű, egységes hangulatos képet mutat. Kis kiülésű középrizalit osztja alig érzékelhetően három részre, a rizalitot övpárkány zárja, benne címer. Az első emelet ablaksora hangsúlyosabb a földszintnél. Kapubejárata kőkeretes, a szimmetria kedvéért épített másik kapukeret már csak vakolatdíszes. Kapualja és lépcsőháza klasszicista stílusban épült, vagy épült át. Az utcai homlokzat néhány kényszeredett ablakelhelyezése is azt bizonyítja, hogy jelenlegi homlokzatát egy későbbi átépítés során nyerte. Földszintje boltozatos, az emeleten síkfödémek vannak. Emeletén kétszintes díszterem, helyiségeiben néhol még látható a barokk kori táblás-parketta, a folyosókon még felfedezhető az egykori

ké... bákban néhány értékes empire-klasszicista kályha.

Somogyi kastély földszintjének és emeletének alaprajza.

2. HELYI VÉDELEM

Helyi védelem alatt álló, illetve helyi védelemre javasolt épületek, köztéri alkotások, belterületi területek.

I. Területi védelmek.

1. Somogyi Kastélykert területe. Helyi védelem alatt.

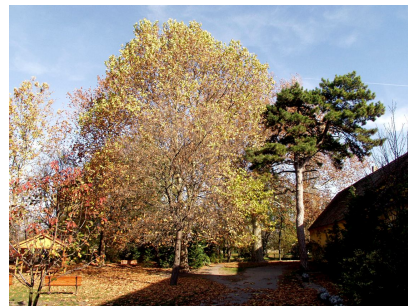
Hrsz.: 106/4, 106/5,

Terület tulajdonosa: Pápakovácsi Község Önkormányzat

Terület kezelője: u.a.

Védetté nyilvánítás indok: a településen egyedülálló fafaj (mamutfenyők) fenntartásának biztosítása.

Leírása: A Somogyi kastélyépülethez nagyméretű terület csatlakozik nagy udvarral, rajta több épület (óvodának átalakított cselédház, magtár, gazdasági épületek, stb.), míg a telek hátsó felében egykoron szebb napokat látott angolpark. Benne hatalmas, idős platánok, hársak, hamisciprusok, feketefenyő, tiszafa található itt. A kertépítészeti tér azonban nem teljes, a lehatárolások, az intim "zugokat" megteremtő cserjefelületek nagyrészt hiányoznak.

2. Római Katolikus templom környezete és a platánfák. Helyi védelem alatt.

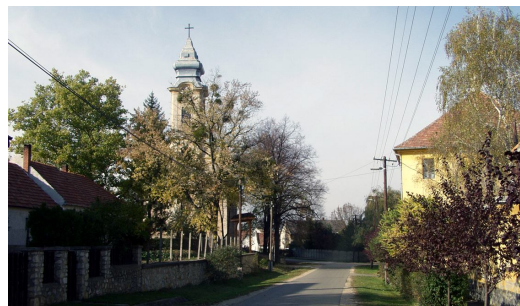
Hrsz.: 148, aszfaltos úttal határolt rész

Terület tulajdonosa: Római Katolikus Egyházközség

Terület kezelője: Pápakovácsi Község Önkormányzat

Védetté nyilvánítás indoka: a területen található kopjafa, kőkereszt, I. és II. világháborús emlékmű és a ritka fafaj védelme.

Leírása: A templom látványa nemcsak a Fő utca, hanem az egész település képében meghatározó. Kertje a településszerkezeti adottságok miatt nem foglal el nagy területet. Itt helyezték el az I. világháborús emlékművet. A templomkert a környező épített környezettel és zöldfelülettel magas esztétikai értékek hordozója. Rendkívül értékesek a kert idős hársfái, a szomszédos területen álló magas kőris, platán és fűz. A mályvacseréből álló sövény, az évelőkből álló díszkiültetés mind hangulatos, értékes elemei a templom környezetének.

3. Református templom környezete. Helyi védelem alatt.

Hrsz.: 88.

Terület tulajdonosa: Református Egyházközség Pápakovácsi

Terület kezelője: Pápakovácsi Község Önkormányzat

L e í r á s a: A református templom előtt, utcák találkozásánál kialakított kis parkban áll a műemlékvédelem alatt álló Szent Vendel szobor. A térnek a hangulatát a ref. templom és a környező házak biztosítják, s ezzel a tér és környezete értékes eleme a faluképnek.

4. Temető egész területe. Helyi védelem alatt.

Hrsz.: 184.

Terület tulajdonosa: Pápakovácsi Község Önkormányzat

Terület kezelője: u.a.

Védetté nyilvánítás indoka: a terület jellegénél fogva jelenlegi állapotának fenntartása, az emlékkereszt és a faragott kereszt állagának megóvása

L e í r á s a: A községi temető egész területének levédését – a megfogalmazottak szerint – a terület jellegéből adódóan, jelenlegi állapotának fenntartása céljából került helyi védelem alá. Az indoklásban szereplő emlékkereszt, illetve temetőkereszt állagának megóvásán túl javasolt az értékes, régi sírjelek egyenkénti levédése mellett (lásd az alábbiakban, a temető sírjelei címszónál), a temető területének szakszerű fásítása is.

II. Egyházi épületek.

5. Református templom. Helyi védelemre javasolt.

Címe: Fő u.

Hrsz: 88.

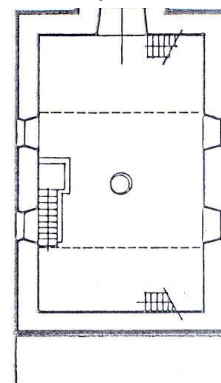
T ö r t é n e t e: 1496-ban egyházas hely a győri katolikus egyházmegyében. Enyingi Török Bálint téríti a falu lakosságát a református hitre az 1530-as években. Az 1618. évi szentlőrinci ref. zsinaton létrehozott pápai ref. egyházmegye 29 egyháza között nem szerepel, tehát akkor még anyaegyház. Középkori eredetű templomáról nem sokat tudunk, de az biztos, hogy 1684-ben a reformátusok használják, papjuk ekkor Aristay Péter. 1743-ban is ref. prédikátort talált itta katolikus vizitáció. Gróf Esterházy Károly támogatásával a katolikusok 1749-ben vették vissza templomukat. Nem tudni azt, hogy ezt követően hol gyakorolták vallásukat a reformátusok, nagy a valószínűsége annak, hogy egy parasztházat alakíthattak át oratóriumnak, mely épület a mai templom helyén állhatott. A református templom 1842-ban épült, az első kataszteri térkép már a jelenlegi épületet ábrázolja.

J e l l e g e: A község főutcájába sorolva, nem kiemelkedő jelentőségű helyen áll.

L e í r á s a: Méreteiben kicsiny templom, tömeghatása nem túl jelentős a faluképben. A homlokzati sík elé álló tornya viszont markáns, zömök, a kis tömegű templomtesthez viszonyítva nagyon is hangsúlyos. Kelet-nyugatitájolású, egy hajós, 18 méter magas homlokzati toronnyal. Tornya a homlokzattól teljes szélességben kiugrik. Tornyát két vízszintes párkányzat függőlegesen három részre osztja. Bejárata íves formájú, kőkeretes, közepén zárókőutánczat. Bejárata felett oda nem illő, feltehetően újabb keletű téglalap alakú ablak. A torony középső mezőjében félköríves kőkeretes ablak, közepén zárókőutánczattal. A harangtorony mind a négy oldalán íves formájú, kőkeretes ablaknyílás, közepén zárókőutánczattal. Két harangja van. A nagyobbat 1923-ban, a kisebbet 1924-ben öntötték Budapesten. A templom toronysisakja hatszögletes gúla alakú, tetőzete palatető. Tetején gömb, rajta csillag. A hajó tetőzete cserép. A homlokzatok teljesen dísztelenek, a 4 ablak is csak lyukszerűen vágódik a falba.

B e l s ő: Egyterű, végeiben faépítményű karzatokkal, melyeket fagerendák hordanak, feljاراتuk deszka falépcsővel Oldalfalain egy-egy egyenes záródású ablak, kívül-belül táguló kávával. Újabb keletű, de képíleg beillő ablakok. A szósék falazott alapzaton, falazott mellvéddel, provinciális és korhú kereteléssel, benne festett vakolatrelief, mely kelyhet ábrázol. A belső teret sík famennyezet borítja, közepén stukkóval. Újabb keletű padok. A régi padok egy része a karzaton vannak elhelyezve. Ezek puhafa deszkából ácsoltak, helyi mestere munkája fa szögekkel összefogott kevésbé „csiszolt” munka, de annál figyelemreméltóbb emlékek.

III. Lakóépületek.

6. Lakóház. Helyi védelemre javasolt.

Címe: Fő út 45.

Hrsz: 95.

L e í r á s a: Téglából épült, falazata vakolt, fehérre meszelt. Falazatának lábazata sötétebb, vöröses barna színű. Alaprajzát tekintve egysoros, háromosztatú (szoba, konyha, kamra) épület, egy központi bejárattal. A gazdasági épületek a lakóházhoz közvetlenül hozzáépítettek. A földémszerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete szelemenés. Tetőformája elől kontyolt, hátul nyeregrető. Héjazata tetőcserép, egy utcára és két udvarra néző padláslyukkal. Utcafrontján a homlokzat vakolatdíszes. Az eresz alatt gazdagon tagolt párkány. Két szalagkeretes ablak és egy szalagkeretes, szegmensívű gyalogkapu. A kapu két oldalán kváderkövezést utánzó vakolat-díszítés. Ablakai kapcsolt gerébtokosak, kétrétegűek, két nyílászárnyasak. Homlokzata vakolatdíszes. Baloldalon, udvarra néző oldalfala előtt tornác van, melynek oszlopait szegmentíves árkádsor zárja le. Széles nivótlan vaskapuját egyik oldalon a homlokzattal, másik oldalon magas falazatú, téglapítésű kerítéssel egybeépített, négyszögletes keresztmetszetű oszlop határolja. Az utcakép utcavonalas beépítésű, az épületek homlokzata az utcáig nyúlik.

7. Lakóház. Fő u. 12. Helyi védelemre javasolt.

Címe: Fő út 12.

Hrsz: 117.

L e í r á s a: Téglából és kőből épült, falazata vakolt, fehérre meszelt.

Falazatának lábazata terméskővel kirakott. Alaprajzát tekintve „L” alakú, ún. hajlított ház, két, utcavonalra épített szobával, az udvar felé konyhával, kamrával, gazdasági épületekkel. A fűdőszerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete szelemenés. Tetőformája nyeregteretű. Héjazata tetőcserep. Utcafrontján négy szalagkeretes ablak. Ablakai kapcsolt gerébtokosak, kétrétegűek, két nyílászárnyasak. Ablakainak szalagkerete sárgára festett. Oromzata téglalapítványú, háromszög alakú, rajta kb. a torokgerenda magasságában két, hosszukás formájú, három részre osztott szellőzőnyílás. Az oromháromszög macskalépcsős, farkasfogas kontúrkiképzésű. Széles vaskapuját a homlokzattal egybeépített, magasra falazott, négyszögletes keresztmetszetű oszlop határolja. A házzal szemben az utcavonalához igazodva gazdasági épületek, illetve nyári konyha. Az utcakép laza sorházas beépítésű, vagyis az épületek hossziránya megegyezik az utcával, széles frontjukkal fordulnak kifelé, a járdáig nyúlóan, de rövid oldalukkal nem érintkeznek. Az épület előtt Szentháromság oszlop áll.

8. Lakóház. Helyi védelemre javasolt.

Címe: Devecseri u. 10.

Hrsz: 133.

L e í r á s a: Téglából épült lakóépület, falazata vakolt, fehérre meszelt. Falazatának lábazata sötétebb, szürkés színű. Alaprajzát tekintve egysoros, háromszögletű (szoba, konyha, kamra) épület, egy központi bejáráttal, szobával, konyhával, kamrával. A fűdőszerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Héjazata tetőcserep. Utcafrontján három szalagkeretes ablak, a jobb oldali ablak két részből áll, a felső rész letth kialakítva. Ablakai kapcsolt gerébtokosak, kétrétegűek, két nyílászárnyasak. Ablakok közötti részek sávosan tagolt szemöldökpárkány, közepén vakolat-dísz rozettával. Ablakok alatt, a homlokzat magasságában, a középső ablak mellett körmeteszettű, felül ívesen záródó oszlopokra támaszkodó, a homlokzat magasságában, a középső ablak mellett körmeteszettű, felül ívesen záródó oszlopokra támaszkodó. Homlokzatát az oldalfal tetőzetének vonalánál magasabbra falazták. Az ilyen jellegű homlokzat-kialakítás a tetőzet és a falazat arányainak megbontásával a falazatot teszi hangsúlyossá. Széles, ívesen záródó vaskapuját a homlokzattal egybeépített, magasra falazott, négyszögletes keresztmetszetű oszlop határolja. Az utcakép laza sorházas beépítésű, vagyis az épületek hossziránya megegyezik az utcával, széles frontjukkal fordulnak kifelé, a járdáig nyúlóan, de rövid oldalukkal nem érintkeznek.

9. Lakóház. Helyi védelemre javasolt.

Címe: Fő u. 63.

Hrsz: 82.

T ö r t é n e t e: 1899-ben épült.

L e í r á s a: Téglából épült lakóépület, utcai homlokzatán feltüntetett évszám szerint 1899-ből. Falazata vakolt, fehérre meszelt. Falazatának lábazata sötétebb, szürkés színű. Alaprajzát tekintve egysoros, háromszögletű (szoba, konyha, kamra) épület, egy központi bejáráttal, szobával, konyhával, kamrával. A fűdőszerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Héjazata tetőcserep. Utcafrontján három szalagkeretes ablak. Ablakai kapcsolt gerébtokosak, kétrétegűek, hatosztatúak, két nyílászárnyasak. Előkertes beépítés, az utcavonalhoz igazodó kerítés újabb keletű megvalósítás. Jó, felújított állapotban.

IV. Egyházi jellegű kisplasztika (Köztéri alkotások, sírjelek, stb.).

A. Köztéri szobrok, útszéli keresztek.

10. Kőkereszt 1827-ből. Helyi védelem alatt.

Népi neve: Fehér kereszt.

Terület tulajdonosa és kezelője: Pápakovácsi Község Önkormányzat

Védetté nyilvánítás indoka: a településen található építészeti emlékek megőrzése

Helye: Attyapuszta felé vezető úton, egykori belső majornál

Anyaga: Fehér mészkő

Kőfaragó neve: A Kaker család állította.

Felirata: MDCCCXXVII

Leírása: Masszív, hasáb alakú alsó rész széles, felül tagolt peremmel. Homlokoldalán domborművű csíkkal övezett körben monogram, alatta római számmal évszám. Felül sima vonalú, íves szárvégződésű kereszt, INRI felirat alatt korpusz.

Állapota: Közepes.

Javaslat: Konzerválása javasolt.

11. Kőkereszt 1871-ből. Helyi védelem alatt.

Terület tulajdonosa, kezelője: Pápakovácsi Község Önkormányzat

Védetté nyilvánítás indoka: a településen található építészeti emlékek megőrzése

Helye: Szőlőhegyen, a Gannára vezető út mellett

Anyaga: Homokkő.

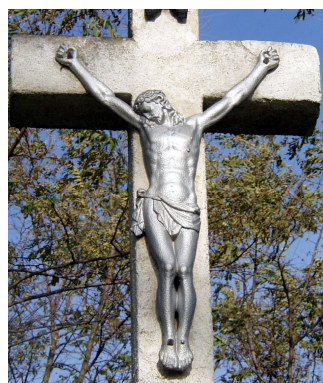
Kőfaragó neve: Ismeretlen.

Felirata: ISTEN DICSŐSÉGÉRE / EMELTETTE / KRAZI ANDRÁS / FODI KATALIN / 1871.

Leírása: Hat részre tagolt, magas, hasáb alakú alsó felének homlokoldalán felirat. Felette egyenes szárú, talpas kereszt. INRI felirat alatt fém korpusz.

Állapota: Jó.

Javaslat:

12. Kőkereszt 1873-ból. Helyi védelem alatt.

Védetté nyilvánítás indoka: a településen található építészeti emlékek megőrzése

Helye: Gyulamajor felé vezető út bal oldalán

Anyaga: Homokkő

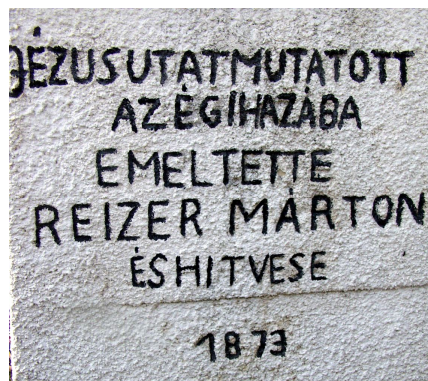
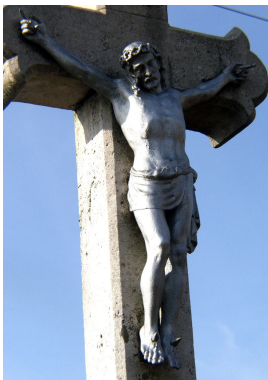
Kőfaragó neve: Ismeretlen

Felirata: JÉZUS UTAT MUTATOTT / AZ ÉGI HAZÁBA / EMELTETTE / REIZER MÁRTON / ÉS HITVESE / 1873.

Leírása: Kettős tagolású. Alsó hasáb alakú alsó felét tagolt perem zárja, homlokoldalán felirat. Felette magas, díszes talpas kereszt. Az éleszedett, tulipán-virág szárvégződésű kereszten INRI felirat alatt fém korpusz.

Állapota: Közepes, de környezete igen elhanyagolt.

Javaslat: Konzerválása javasolt.

13. Temetőkereszt 1873-ból. Helyi védelem alatt.

Védetté nyilvánítás indoka: a településen található építészeti emlékek megőrzése

Helye: Községi temető

Anyaga: Mészkö.

Kőfaragó neve: Ismeretlen.

Felirata: A SZENT KERESZT / ÁRNYÉKÁBAN / ALVÓK IRÁNTI KEGYELETBŐL / SCHWEIGHOFFER / MÁTYÁS ÉS HITVESE / 1873.

Leírása: Kettős tagolású. Masszív, hasáb alakú alsó felének homlokoldalán vésett felirat. Párkánnyal zárt felső felén talpas kereszt, INRI felirat alatt fém korpusz.

Állapota: Jó.

14. Útszéli kereszt 1910 k. Helyi védelem alatt.

Terület tulajdonosa, kezelője: Pápakovácsi Község Önkormányzat

Védetté nyilvánítás indoka: a településen található építészeti emlékek megőrzése

Helye: Nórapi utca 11. számú ház előkertjében

Anyaga: Mészkö.

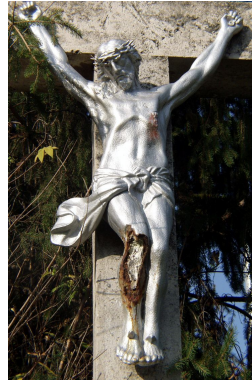
Kőfaragó neve: Ismeretlen.

Felirata: Így szerette Isten / a világot.

Leírása: Kettős tagolású. Hasáb alakú alsó fele felül íves párkánnyal zárt, homlokoldalán mélyített, íves záródású tükörben felirat. E felett sima szárú kereszten INRI felirat alatt fém korpusz, melynek bal lába sérült.

Állapota: Közepes.

Javaslat: Restaurálása javasolt.

15. Szentháromság-szobor 1914-ből. Helyi védelem alatt.

Terület tulajdonosa, kezelője: Pápakovácsi Község Önkormányzat

Helye: Fő utca 12. sz.

Anyaga: Homokkő

Kőfaragó neve: Kacsmarek, Pápa.

Felirata: A SZENTHÁROMSÁG TISZTELETÉRE / EMELTETTE KEIZER ÁDÁM / ÉS NEJE GROB ANNA / 1914.

Leírása: Hármastagolású. Masszív, hasáb alakú alsó rész homlokoldalán vésett felirat. Peremmel záródó felső részén henger alakú, egyszerű fejezettel záródó oszlopon a szentháromság szimbóluma.

Állapota: Közepes, konzerválása javasolt.

16. Templomkereszt 1933-ból. Helyi védelem alatt.

Terület tulajdonosa, kezelője: Pápakovácsi Község Önkormányzat

Védetté nyilvánítás indoka: a településen található építészeti emlékek megőrzése

Helye: A római katolikus templom előtt.

Anyaga: Homokkő.
 Kőfaragó neve: Ismeretlen
 Felirata: A KERESZTEN / SZEREZTE MEG / NEKÜNK JÉZUS / AZ ÜDVÖSSÉGET / Közmondásból 1933.
 Leírása: Kettős tagolású kereszt. Hasáb alakú alsó felének homlokoldalán utólagos elhelyezésben homokkőből feliratos tábla, rajta vésett felirat. Felül vörös homokkő kereszt. A sima, egyenes szárvégződésű keresztben fém korpusz.
 Állapota: Közepes.
 Javaslat: Konzerválása javasolt.

B. Sírjelek.

17. Magasházy János síremléke 1813-ból. Helyi védelemre javasolt (egyedi).

Helye: Községi temető.
 Anyaga: Vörös mészkő.
 Kőfaragó neve: Ismeretlen.
 Felirata: ITT NYUFSZIK / MAGASHÁZY JÁNOS MÉLTÓSÁGOS PÁPA / URASÁG RÉSZIRÜL KOVÁTSI / ÁRENDÁS BIRKÁS / KI MULT AZ VILÁGBUL / 17th / JANUARIUS / 1813.
 Leírása: Pajzs alakú sírjel, melyet nagyméretű, háromkaréjos szárvégződésű kereszt koronáz. Alsó felének homlokoldalán igen szép vésett felirat.
 Állapota: Jó.
 Javaslat:

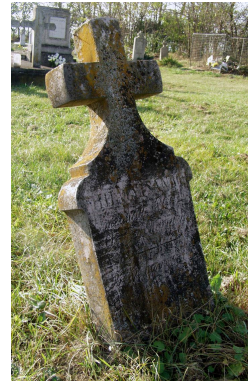
18. Gajas István sírköve 1866-ból.

Helye: Községi temető.
 Anyaga: Vörös mészkő
 Kőfaragó neve: Ismeretlen.
 Felirata: (Zsinór írásos felirat) Itt nyugszik / Gajas István / elhunyt 1866-ban /Áldás poraira.
 Leírása: Hasáb alakú sírjel, melyet felül két háromszögű fül között ívesen kiképzett rész zárja. Homlokoldalán mélyített tükörben felirat.
 Állapota: Jó.
 Javaslat:

19. Hilágyi Sándor sírköve 1866-ból.

Helye: Községi temető
Anyaga: Vörös homokkő.
Kőfaragó neve: Ismeretlen.
Felirata: Itt nyugszik / HILÁGYI SÁNDOR / megh. 1866-ban / Béke poraira.
Leírása: Hasáb alakú sírjel, melyet nagyméretű, egyenes szárvégződésű kereszt koronáz. Homlokoldalán vésett felirat.
Állapota: Közepes.
Javaslat: Konzerválása javasolt.

20. Königbauer Anna sírköve 1869-ből.

Helye: Községi temető.
Anyaga: Mészkö.
Kőfaragó neve: Kelemen.
Felirata: ITT NYUGSZIK / KÖNIGBAUER ANNA / ÉLT 22 ÉVET MEGH. 1869 / OKTÓBER 24. / BÉKE PORAIRA.
Leírása: Hasáb alakú sírkőtöredék homlokoldalán vésett felirattal.
Állapota: Sírkőtöredék, mely a fűben hever.
Javaslat: Konzerválása, illetve szakszerű elhelyezése.

21. Czifrusz Mátyásné sírköve 1871-ből.

Helye: Községi temető
Anyaga: Vörös mészkö.
Kőfaragó neve: Ismeretlen.
Felirata: ITT NYUGSZIK / CZIFRUSZ MÁTYÁSNŐ / SZÜLETETT / MEMIRINGEN THERESIA / élt 58 évet / meghalt Decz, 14. 1871. / Emeltették / felejtetetlen jó anyjuknak / hálás gyermekei.
Leírása: Hasáb alakú sírjel, felül timpanon-szerű lezárással, melyet nagyméretű, hegyes szárvégződésű kereszt koronáz. A sírlap homlokoldalán vésett felirat.
Állapota: Jó.
Javaslat:

21. Szabó János sírköve 1873-ból.

Helye: Községi temető
Anyaga: Vörös mészkö.
Kőfaragó neve: Ismeretlen
Felirata: Itt nyugszik / SZABÓ JÁNOS / ... / megh. 1873 / ...
Leírása: Hasáb alakú sírjel felül íves lezárással. Homlokoldalán mélyített tükörben felirat.

Állapota: Jó.
Javaslat:

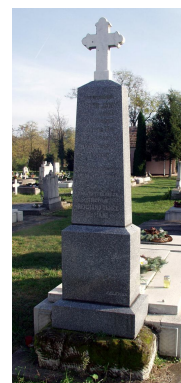
22. Schiveroborfel Mária sírjele 1885-ből.

Helye: Községi temető
Anyaga: Vörös mészkő.
Kőfaragó neve: Ismeretlen
Felirata: Schiveroborfel Marie / geboren 1867 / gesthoren am 1868 /
Schiveroborfel Josef / geboren am 20. decz. 1912. / gesthoren
am 20. May 1885.
Leírása: Hasáb alakú sírjel, melyet nagyméretű kereszt koronáz.
Homlokoldalán mélyített tükörben német nyelvű felirat.
Állapota: Jó.
Javaslat:

23. Ászner János esperes síremléke 1899-ből.

Helye: Községi temető
Anyaga: Szürke márvány.
Kőfaragó neve: KELEMEN
Felirata: ITT NYUGSZIK / ASZNER JÁNOS / ESPERES-PLÉBÁNOS /
MEGH. 1899. MÁRC. 2.
Leírása: Gúla alakú sírjel, felül nagyméretű kereszttel. Homlokoldalán
megkopott, vésett felirat.
Állapota: Közepes.
Javaslat: Konzerválása, a felirat kifestése javasolt.

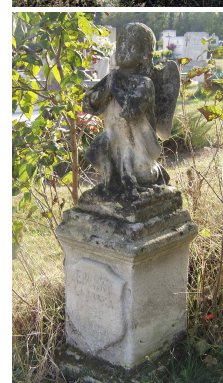
24. Baum Annamária sírjele 1913-ból.

Helye: Községi temető
Anyaga: Vöröses mészkő.
Kőfaragó neve: Ismeretlen
Felirata: Itt nyugszik / BAUM ANNAMÁRIA / Született UNGER /
meghalt 1913-ban ...
Leírása: Hasáb alakú sírjel, melynek felső fele hiányzik.
Homlokoldalán vésett felirat.
Állapota: Töredezett, hiányos.

25. „Erzsi” sírköve 1920-ból.

Helye: Községi temető
Anyaga: Homokkő.
Kőfaragó neve: Ismeretlen
Felirata: ERZSI / Megh., 1920.
Leírása: Hasáb alakú alsó felén imádkozó kisangyal szobra. A
posztamens homlokoldalán pajzsot utánozó domborművű
felületen felirat.
Állapota: Kopott.
Javaslat: Konzerválása javasolt.

26. Dr. Nagy Imre síremléke 1922-ből.

Helye: Községi temető
Anyaga: Homokkő és fekete márványlap.
Kőfaragó neve: Ismeretlen
Felirata: Itt nyugszik / Dr. NAGY IMRE / kör és uradalmi orvos tb.
Járásorvos / 1860-1922. / NAGY MARGIT / 1894-1916.
Leírása: Széles, hasáb alakú sírjel tetején öntöttvas kereszttel.
Homlokoldalán, fekete márványlapon felirat.
Állapota: Közepes.
Javaslat: Konzerválása javasolt.

27. Burghardt Mária síremléke 1928-ból.

Helye: Községi temető
Anyaga: Mészkő és márvány.
Kőfaragó neve: Schneider Pápa, Jókai u. 22.
Felirata: Itt nyugszik / BURGHARDT MÁRIA / szül. 1903. ápr. 1. / +
1928. ápr. 20.
Leírása: Hasáb alakú sírjel, rajta fehér márványból faragott, közepes
méretű angyalszobor. A talapzat homlokoldalán fotókerámia
alatt vésett felirat.
Állapota: Jó.

28. Vörös család síremléke.

Helye: Községi temető
Anyaga: Fekete gránitlap.
Kőfaragó neve: Ismeretlen
Felirata: VÖRÖS PÉTER / 1873-1941 / ÉS PAP FIA / VÖRÖS
JÓZSEF / PÁPAKOVÁCSI ESPERES PLÉBÁNOS /
1905-1971. / KÖSZÖNJÜK HOGY MIÉNK
VOLTÁL / ÉS MOST IS MIÉNK VAGY / MERT
MIND, AK HAZATÉR AZ ÚRHOZ /
MEGMARAD NEKÜNK / IRGALMAS JÉZUS ADJ
NEKIK ÖRÖK NYUGADALMAT.

Leírása: Fekete gránitból nagyméretű kereszt, rajta krisztus-fej dombormű. E mellett
hasáb alakú sírjel, rajta felirat.
Állapota: Jó.

29. Kiss Ferenc sírjele 2003-ból.

Helye: Községi temető
Anyaga: Műkő, fekete gránitlap.
Kőfaragó neve: Ismeretlen
Felirata: KISS FERENC / ESPERES PLÉBÁNOS /
1928-2003 / KISS MÁRIA RAJMUNDA /
1908-2000.
Leírása: Szokványos műkőből öntött sírkeret, rajta fekete gránitlap felirattal.

Állapota: Jó.

I.h.) Természeti örökség emlékei:

Pápakovácsi közigazgatási területén, pontosabban **külterületén** az *Attyai-láprét* országos jelentőségű védett természeti terület található. Nagysága 15 ha, kezelője a Balaton-felvidéki Nemzeti Park. Ezen a területen több helyen is feltör a Bakony karsztvize, három állandó forrás biztosítja a vízutánpótlását a láprétnek. E terület fő értéke csak hűvös klímájú lápréteken fennmaradt jégkorszaki reliktum-faj, az illatos hagyma. Ezen kívül, a falutól keleti-délkeleti irányba elterülő részeit az érzékeny természeti területek kategóriájába sorolták. (ÉTT 2/2002 KÖM-FVM rendelet).

Megjegyzés: Az ÉTT bevezetésének célja a természeti (ökológiai) szempontból érzékeny földrészekben olyan természetkímélő gazdálkodási módok megőrzése, fenntartása, amelyek önként vállalt és támogatással ösztönzött korlátozások révén biztosítják az élőhelyek védelmét, a tájképi és kultúrtörténeti értékek megőrzését.

Pápakovácsi község **belterületének** egyedi tájértékei közé tartozik a római katolikus templomkert négy idős hársfája, valamint szomszédos területen található magas kőris és platán, továbbá a Katica presszó szomszédságában álló két idős fűz, valamint az Attya-pusztára vezető úton látható Kőrisek és nyárfák. Somogyi kastélyhoz tartozó nagy területének végében található parkban hatalmas, idős platánok, hársak, hamisciprusok, feketefenyő, tiszafa található itt, melyek szintén a település természeti értékei közé tartoznak. Kellemes kis zöldterület a Kis és Fő utca találkozásánál lévő Szent Vendel szobrot körülölelő park.

I. i.) Területhasználat és területi állapot a kulturális örökség összefüggés-rendszerében:

Pápakovácsi régészeti lelőhelyei – az 1. sz. kivételével – külterületen találhatók, ezért a belterületi rendezés nincs rájuk hatással. A régészeti lelőhelyek területének egy részén mezőgazdasági művelés folyik. Ez közvetlenül nem semmisíti meg ugyan a lelőhelyeket, de hosszú távon észrevehető és visszafordíthatatlan károsodást okoz bennük.

Az épített örökség emlékei és környezetük általában megfelelő állapotban vannak. Műemléki védelem alatt álló épületei, illetve szobrai, és annak környezete megfelelő állapotban, a településen álló kőkeresztek többsége jó állapotban. Régebbi lakóépületei közül több felújított állapotban van, látni egy-két szépen megőrzött, illetve felújított lakóházat a faluban, de vannak olyan régi épületek is, amely felújítást igényel(ne). Községi temetője rendezett, fásítása azonban javasolt.

II. Változtatási szándékok

II. a.) Településhálózati és tájhasználati változás.

A rendezési terv nem tartalmaz jelentős településhálózati és tájhasználati változást.

II. b.) Településszerkezeti, területhasználati és beépítettség változás.

A rendezési terv Pápakovácsi történelmi belterületén településszerkezeti és beépítettség változást nem tartalmaz. A tervben megjelenik egy új falusias lakóterület kialakításának lehetősége a már meglévő, az utóbbi években kifejlődött Nórápi utca folytatásában, a Gannára vezető út jobb oldalán, illetve a Séd utcának rövid meghosszabbításában lett betervezve, ahol az építkezésben bevont területet kiszolgáló új utcák is fel lettek tüntetve a tervben. Ezek a területek az épített örökség meglévő értékeit nem érintik, de az itt kijelölt területeken történő fejlesztések előtt, értelemszerűen szakszerű régészeti kutatást igényelnek. A rendezési tervben Gazdasági területként kijelölt részek a település szélén, a már meglévő területeken lettek kijelölve.

II. c.) Infrastrukturális változás.

A rendezési terv az utcák modernizációjával, a lakóházaknak kijelölt területen a bekötő utcák nyitásával, a közműhálózat (szennyvíz) fejlesztésével, és a szilárd hulladékgazdálkodás problémakörével számol. Ezek a tervek a jelenlegi örökségvédelmi állapotot nem érintik, de a tervezett fejlesztéseket megelőzően ez esetben is szakszerű régészeti kutatást kell végezni.

II. d.) Népeség, életmód, társadalom, kultúra változása.

Népeség:

Pápakovácsi település népességének alakulásáról jobbra csak a török idők után vannak megbízhatóbb adataink. Régészeti kutatások tanúsága szerint már az őskortól lakott hely, a település határában római telepek maradványait tárták fel. A középkori település – valószínűleg – a mai helyén keresendő. A török idők után népessége lassan növekszik. Lakói 1764-ben arról panaszkodtak, hogy nem bírják az árendát, olyan kevesen vannak közöttük az igával rendelkező lakosok. Abban az időben többutcs falu, 37 egész telekkel. A lakosság száma 1910-ben érte el a maximumot, ekkor 848 fő élt a településen. Ettől kezdve a lakosság száma folyamatosan csökkent, 2000-ben 612 fő élt a településen.

Pápakovácsi lakossága számának időbeli alakulása: 1785-ben 483 fő, 1829-ben 593 fő, 1857-ben 570 fő, 1869-ben 678 fő, 1890-ben 837 fő, 1910-ben 848 fő, 1930-ban 700 fő, 1941-ben 684 fő, 1960-ban 614 fő, 2000-ben 612 fő.

Életmód-társadalom:

A középkorban a Kovácsi család birtoka volt. Az évszázadok során a Kovácsi és az Esterházy uradalom közé ékelt nemesi családok által birtokolt falu. Urai a 16. században a helységről nevezett családok. A 17. században a Somogyi-Wallis grófok kezére került, később birtoklását - a régi nemesekkel együtt - az Esterházyakkal osztják meg. A 18. század végi, csaknem 500 lakosú falu lakói túlnyomórészt zsellérek, akik a helyi földbirtokosok: a pápai Esterházyak, a gróf Somogyiak, a Barczák, majd a század végén őket felváltó Wallis grófok földjeit művelik. Az 1857. évi kataszter még 195 kisbirtokost tart nyilván, 1910-ben a 100 holdon aluli kisbirtokosok száma már csak 50. Ugyanekkor a mezőgazdasági keresők 52%-a agrárproletár. 1921 és 1930 között 106-an vándoroltak el a faluból. 1935-ben Esterházy Tamás grófnak 349, Róth Árpádnak 289 hold földje van a községben. 1937-ben 492 őstermelőt, 80 iparost, 50 közszolgálat és közlekedési alkalmazottat, 40 nyugdíjait és 30 házciseléket tartottak nyilván. A lakosság őstermelésből él, 1910-ben 68.6%, 1941-ben 74.3% földet művel, illetve állatot tart, s ez az arány az iparosodás következtében 1960. évben 46.1%-ra csökken.

Az 1945-ös földreform kapcsán megkapta a falu a határ korábbi nagybirtokait. Az első termelészövetkezet 1953. március 15-én alakult "Petőfi" néven és 1956. december

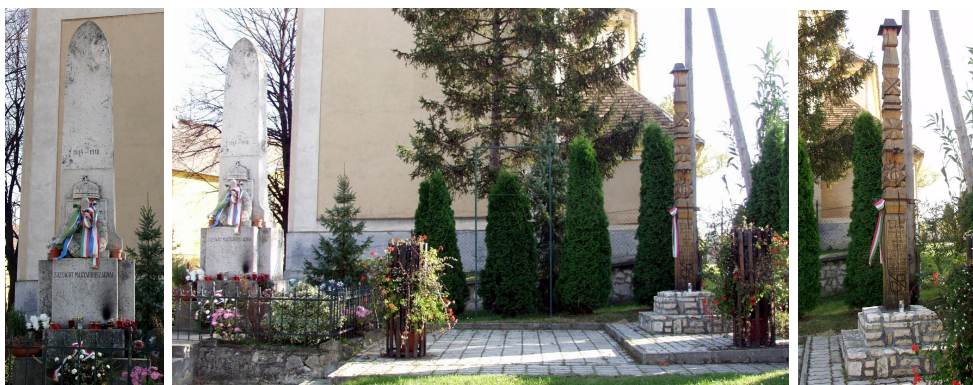
végéig működött. A másik, az "Aranykalász" szövetkezet 1953. márciusban alakult és szeptemberben meg is szűnt. 1959. február 28-án alakult az "Egyetértés" szövetkezet és 1961. december 31.-ig működött. 1962. január 1-jével egyesült a Gannai "Táncsics Mihály" szövetkezettel, majd 1974-ben a kupi "Egyenlőség" szövetkezettel.

A kárpótlási törvény végrehajtása kapcsán 38 helybéli lakos 181 hektár földet igényelt vissza. A területen különböző magáncsoportosulások alakulnak, számuk állandóan növekszik. 30 egyéni, gazdálkodó és egy kft. kezdte meg önálló tevékenységét.

Kultúra változása:

A községnek az átlagosnál jobb az oktatási és kulturális ellátottsága. Óvodájában 2 óvodapedagógus van alkalmazásban. A településen közös fenntartású általános iskola és szakiskola működik, diákjainak nagy része napközis ellátásban részesül. Művelődési házában 3000 kötetes könyvtár van. Sportpályáját 1982-ben létesítették. Orvosi rendelője van. Nórappal összekötő út könnyíti a kapcsolattartást. Helyi kábeltelevíziót működtetnek.

A pápakovácsi római katolikus egyház újabb kori történetében, 1749-től kezdődően, 23 plébános szolgált, közöttük itt szolgált 1825-1858 között, és itt is hunyt el Vidovics Ágoston (1794-1858) aki a „Magyar Neológia rostálgatása” című műve fontos irodalomtörténeti alkotás. Öt követte 1858 és 1897 között a levéltári munkásságáról elnevesült Ászner János (1822-1899), akinek idején cserélt kegyuraságot a pápakovácsi egyház, amikor 1882-ben az Esterházyaktól a Somogyi család lett a patrónus. 1898 és 1906 között a sokoldalú tudós, kiváló régész (pálos-kutató), pedagógus (sümegei reáliskola-igazgató), 1902-től veszprémi kanonok, Ádám Iván (1844-1928), a pápakovácsi plébánia történetét megíró Pethő János (1855-1944) plébános 1906 és 1933 között, a községi temetőben nyugvó Vörös József (1905-1971) kerületi esperes, stb. Pápakovácsi szülöttje Baumann János (1892-1950) plébános.

Az első világháborúban 32, a másodikban 20 fő vesztette életét. A világháborúkban elesettek emlékműve a római katolikus templom mögötti parkban áll, Schneider Géza pápai kőfaragó-szobrász munkája. 1924-ben állították fel, majd 1989-ben egészítették ki a II. világháborúban elesettek neveivel. 2000. június 11-én Millenniumi emlékoszlopot (kopjafát) állítottak, amelyet Török Imre és Török Miklós székelyföldi

(Vargyasi) faszobrászok faragtak. 2002-ben, a temetőben Emlékkeresztet állítottak, melynek felirata: „Emlékezzünk / pápakovácsi / 1000 / éves / Magyarország / hőseinek / és a pápakovácsi / temetőben / nyugvók / emlékére / 2002.”, míg 2004-ben a római katolikus templom közelében nagyméretű székelykapu hirdeti a vargyasi (erdélyi) fafaragó mesterek: Török Imre, Márton Miklós és Szócs István mesterségbeli tudását.

III. Hatáselemzés

III. a.) Történeti településhálózati következmények

Mai területe, illetve környezete már a középkortól lakott, de a török pusztítások miatt alakulásáról, illetve fejlődéséről csak a 18. század második felétől kezdődően vannak pontosabb adatok. A változékonyság, a fejlődés, a megtorpanás, vagy a visszaesés jellemzi a község életét. Az évszázadok során látványos fejlődést nem mutatott, falusias, nyugodt környezete máig a legmarkánsabb és megőrizendő értékei közé tartozik. A 18-ik században már többutcás település. A főutcája teresedésében dombra emelt római katolikus temploma uralja a faluképet, és jelentős faluképi értékkel bír a római katolikus templom közelében álló Somogyi kastély, illetve a Fő utca vége felé emelt református templom is. Az 1920-as években kialakult Ilona utca, a Devecseri úti házsor, illetve az 1970-es években beépített Nórápi utcák a történelmi falurész hangulatára közvetlen hatással nem bírnak. Három kisebb tere közül a legjelentősebb az, amely a római katolikus templom környezetében alakult ki, a Devecseri út és a Fő utca találkozásánál, illetve a református templom előtt, utcák találkozásánál van kialakulóban egy-egy újabb tér, amelynek rendezése még megoldásra vár.

III. b.) Természeti, táji hatások

A település szerkezetére új természeti vagy táji hatások nem várhatók. Az eddig megismert régészeti lelőhelyek közül csak a középkori falu területe kerülhet megbolygatásra abban az esetben, ha a belterületen a foghíjak beépítésre kerülnek. A rendezési tervbe bevont új lakóterület megvalósítása esetében, ez ezidáig ismert régészeti érdekeltségű területet nem érint. Különös figyelmet, illetve védelmet igényel a 34 hektáros Attya-pusztai láprét, illetve annak környezete, mely ökológiai

értéke révén természetvédelmi Területnek számít. A rendezési tervben megfogalmazottak ezt a területet károsan nem érintik.

II. c.) Településképfeltárulásának változásai

A rendezési tervben megfogalmazottak alapján megállapítható, hogy az elkövetkezőkben, a településképfeltárulkozásában változás nem várható.

III. d.) Régészeti emlékek feltárhatóságának, megmaradásának, bemutathatóságának vagy pusztulásának lehetőségei

Pápakovácsi község területére eső, itt nyilvántartott és azonosított lelőhelyek jobbára a patakok völgyéből kiemelkedő magaslatokon, domboldalakon helyezkednek el. A hasonló adottságú területeken számolni kell további, jelenleg még nem ismert régészeti lelőhelyek előkerülésével is. A lelőhelyek területeinek többsége szántókon (szőlőkön), illetve új, kialakulóban levő lakóterületeken található, így régészeti szempontból veszélyeztetett, a fokozott emberi tevékenységek károsító következményeinek van kitéve.

Jelenleg egyetlen pápakovácsi lelőhely esetében sem látszik fontosnak a fokozott régészeti védelem kimondása. A későbbiekben azonban szóba jöhet fokozott védelemre való felterjesztés. A védelemre bárki nyújthat be kezdeményezést a KÖH területileg illetékes irodájához vagy a KÖH Nyilvántartási és Tudományos Igazgatóságához. A szükséges jogi eljárásról a KÖH tud további információval szolgálni. Megjegyzendő még, hogy bár a művelést korlátozni egyszerű határozattal nem lehet, a lelőhely rongálása büntetendő cselekmény. A helyszínen készített dokumentáció pedig a rongálás tényét egyértelműen bizonyítja. A végzett tevékenység további folytatása és a leletek bejelentésének elmulasztása tehát egyértelműen jogszabályokba ütköző cselekménynek minősül.

Megjegyzendő, hogy a helyi, önkormányzat által rendeletben kimondott régészeti védelemnek csak abban az esetben van értelme és létjogosultsága, ha az az egyes területek számára az éppen hatályos jogszabályokban biztosítottnál erősebb védelmet garantál. Ez különösen a régészeti érdekű területek esetében jelenthet

átmeneti megoldás arra az időszakra, amíg az érintett terület régészeti lelőhellyel való érintettsége egyértelműen kiderül, de a miniszteri rendeletben megjelenő védettség kimondásáig a veszélyeztetett területen is átmeneti megoldást jelenthet.

Bár szinte kivétel nélkül minden lelőhely esetében megállapítható annak veszélyeztetettsége és hosszú távon való károsodása, esetleges feltárásuk tervezését egyik esetben sem javasoljuk. Beruházások esetén azonban megelőző régészeti kutatásra törvény által előírt kötelezettség a megelőző feltárás elvégzése a nyilvántartott lelőhelyeken, régészeti érdekű területeken vagy a községhez tartozó bármely, régészetileg nem nyilvántartott területen pedig újabb régészeti emlékanyag előkerülése esetén mentő feltárás végzése szükséges.

Régészeti szempontból alapvetően fontos, hogy a nyilvántartott régészeti lelőhelyeken a KÖH-től előzetesen szakhatósági állásfoglalást kell kérni és a továbbiakban a szakhatósági állásfoglalás szerint kell eljárni, amikor váratlanul régészeti lelet vagy jelenség kerül elő, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalt (KÖH) értesíteni kell (ez utóbbi esetben a területileg illetékes múzeum értesítésével párhuzamosan). Tekintettel azonban a törvényi szabályozásra, mely szerint a beruházások esetében a szükségessé váló régészeti feltárások költségét a beruházónak kell állnia, valamint a váratlanul előkerülő lelőhelyek kapcsán szükséges mentő feltárások által okozott időkiesésre egy-egy beruházás során, a nem kellően motivált felek miatt a gyakorlatban továbbra is számolni kell a régészeti jelenségek egy jelentős részének dokumentálatlan pusztulásával. Ennek elkerülése érdekében szükséges az előrelátó tervezés, valamint a fejlesztések során a régészeti pluszköltségek tervezése.

A régészeti lelőhelyek megmaradása nagyban függ attól, hogy a jelenlegi veszélyeztetés folytatódik-e, vagy a lelőhellyel érintett földrészeket más, bolygatással nem járó művelésre vagy hasznosításra térnek át. A szántás – különösen a mélyszántás, a talajlazítás – folyamatos állagromlást okoz az érintett lelőhelyekben, tartós, több évtizedes ilyen jellegű használat során pedig teljes megsemmisüléssel fenyeget. Ezeken a területeken a szántóként való használatot, mint az eddigi használati módot, az esetek többségében korlátozni ugyan nem szükséges, de javasolt a művelési ág megváltoztatása olyan módon, hogy az a lelőhelyek tartós és további romlással nem járó fennmaradását garantálja: javasolt a gyepterület művelési ág és ennek megfelelően a füvesítés utáni kaszálóként vagy legelőként való hasznosítás bevezetésének megfontolása. A gyepterület, rét, legelő művelések a régészeti lelőhelyek állapotának háborítatlan megőrzése szempontjából kifejezetten kedvezőek. Épp ezért törekedni kell e felületek megőrzésére és lehetséges kiterjesztésére a régészeti lelőhelyeken és környezetükben.

A lakott vagy más módon beépített területeken az emberi tevékenység az átlagosnál is jobban veszélyezteti a földben rejlő régészeti emlékanyagot. A korábbiakban

felsorolt lelőhelyek esetében ezért külön figyelmet kell fordítani a területhasználattal kapcsolatos bármilyen, akár minimális változtatásra is.

A további lelőhelyeken a jelen használat nem veszélyeztet közvetlen pusztulással, de hosszú távon súlyos károkat okoz, ezért javasolt annak megváltoztatása is. Ugyanakkor bármilyen újabb beruházás (pl. alagcsövezés, meliorálás, talajlazítás, csatornaásás, homok-, agyag-, vagy földbányászás, magas- vagy mélyépítés, útépítés, stb.) jelentős károkat okozhat a lelőhelyeken, ezért ezek a tevékenységek minden esetben a Hivatal előzetes szakhatósági engedélyéhez kötöttek. A Hivatal saját hatáskörében mérlegeli a tervezett beruházás és az általa a régészeti örökségben keletkező visszafordíthatatlan folyamatok arányát, viszonyát, majd a jogszabályokkal összhangban ezek alapján engedélyezi, kikötésekkel (pl. a beruházó költségére történő megelőző feltárás vagy régészeti felügyelet elrendelésével) engedélyezi, vagy elutasítja az engedélykérelmet. Mindezek alapján a lelőhelyekkel érintett területeket érdemes a gazdasági/ipari vagy építési területek kijelölésénél mellőzni.

A számunkra rendelkezésre álló adatok alapján a településrendezési tervben jelenleg nem szerepelnek régészeti lelőhelyeket különösebben érintő fejlesztések. A jövőben esetleg felmerülő szándékokkal kapcsolatban azonban megjegyzendő még, hogy kert, szőlő, vagy gyümölcsös kialakítása, illetve erdő telepítése is többnyire jelentős veszélyt jelenthet a régészeti lelőhelyre nézve, ugyanis a szőlő és kertműveléshez, illetve az erdőgazdálkodáshoz általában kapcsolódó műveletek (pl. rigolírozás, szőlőirtás, új ültetvény telepítése, fásítás, tuskózás) a lelőhelyek részbeni bolygatásával vagy megsemmisítésével járhatnak. E tevékenységeket ezért lehetőleg kerülni kell. A jelenlegi területhasználatok módosítását ezért javasolt a KÖH előzetes állásfoglalásának beszerzéséhez kötni.

A belterületi, vagy egyéb beépített területrészekben azok az építési munkálatok, melyek a talajt 30 cm-nél mélyebben bolygatják (pl. ház-, pince-, vagy kerítésalap ásása, közművek vezetése, tereprendezés, oszlopállítás, fásítás, árokásás, útépítés, stb.), ugyancsak veszélyeztető forrásnak minősülnek. Ezért a jövőben a beépített területeken esetleg lokalizált lelőhelyek területén az ilyen jellegű beavatkozásokat (a talaj bolygatásának mértékétől függetlenül) a KÖH előzetes engedélyéhez kötik a jogszabályok.

A régészeti érdekű területek közül, ha az a belterületen helyezkedik el, különösen vonatkoznak az előző bekezdésben leírtak. A külterületen fekvő régészeti érdekű területek esetében a hatások is nehezebben kalkulálhatók. Nem tudni például, hogy a felszín azért nem tartalmaz jelenleg lelőhelyre utaló leleteket, mert a bolygatás nem érte el eddig az ehhez szükséges mértéket, vagy éppenséggel már teljesen megsemmisítette a jelenségeket. A jelen használatától ezért eltérni nem kell, jelenségek, vagy leletek észlelése esetén azonban a jogszabályok által előírt tennivalókon túl értesíteni kell a Hivatalt is, hogy a lokalizáció alapján a lelőhelyet fel tudja venni a nyilvántartásába. A lelőhely jellegétől függően a további teendőket a Hivatal tudja majd meghatározni. Amennyiben ezeken a területeken belül

azonosítani sikerül a konkrét lelőhelyeket, azokra a továbbiakban a nyilvántartott régészeti lelőhelyekre vonatkozó szabályok és eljárások vonatkoznak. Újabb földmunkával járó beruházás vagy változtatás ezért egyik ilyen területen sem javasolt.

Egy-egy nagyobb területet érintő beruházás esetén – így esetleges útépités, zöldmezős beruházás nyomvonalának, helyének végleges meghatározását megelőzően – célszerű külön hatásvizsgálat készíttetése. Az elsősorban ú. n. non-destruktív metodológiák (légifotó, teljes felületet érintő szisztematikus terepbejárás, geofizikai felmérés), esetleg szondázó kutatások alkalmazásával a lelőhelyek azonosítása, kiterjedése és jellege viszonylag jól meghatározható. A terv véglegesítését megelőzően, saját megrendelésre készített hatásvizsgálat révén ugyanis elkerülhető, hogy a terv az engedélyezési fázisban a Hivatal által elutasításra, vagy nem várt mértékben módosításra kerüljön. A hatásvizsgálat beruházó általi elkészíttetését ugyanakkor a jogszabályokban meghatározott esetekben a Hivatal is elrendelheti. Egy-egy konkrét tervezés megkezdésekor ezért mindenképp értesíteni kell a KÖH területileg illetékes irodáját.

A lelőhelyek közül jelenleg egyiket sem javasoljuk régészeti bemutatóhely kialakítására.

III. e.) Történeti térbeli rendszerek alakulása

Pápakovácsi települése esetében nagy „történeti rendszerek” kialakulásáról nem lehet beszélni. Pápakovácsi településre jellemző a hurkos szerkezet, amely jelenleg is jól megfigyelhető, mert a 19-20. század folyamán kialakult Devecseri-, Ilona-, illetve Nórápi utcák új beépítései nem változtatták meg a hagyományos település

szerkezetének eredeti, karakteres megjelenését. A falu magját képező, 18. századi eredetű zegzugos utcaszerkezete különleges, védelemre érdemes településképi érték. A település több száz éves múltjának öröksége a vidék népi építőművészet hagyományaihoz kötődik. Korabeli épületállománya szinte teljesen kicserélődött.

III. f.) Műemléki együttesek, műemlékek eszmei, használati és esztétikai jelentőségének alakulása a tájban, településszerkezetben, épített környezetben, a település életében

A településen négy műemlék van, a római katolikus templom, a Somogyi-kastély, illetve két barokk eredetű szobor. E mellett a településen van helyi értékvédelmi rendelet, amely a két műemléképület környezetét, a református templom környékét, a temető területét, illetve 8 kőkeresztet helyezett védelem alá. A római katolikus templom használata értelemszerű, szerepe domináns a faluképben, a Somogyi-kastély épületében iskola működik, gazdasági épületei csak részben vannak felújítva, különösen értékes magtárépületének hasznosítása még megoldásra vár. Az épületegyüttes értékes építészeti elem, méreteinél fogva jelentős a szerepe a faluképben. Református temploma utcafrontba igazodik, masszív, zömök tornyával szintén domináns elem az utca- és faluképbe. A római katolikus templom körül egy kisebb park van, a falu területén több hagyományos lakóépület látható, s ezek az épületek szintén fontos elemei Pápakovácsi utcaképének. Köztéri szobrai általában jó állagúak, műemlékvédelem alatt álló két barokk-kori eredetű szobra egy-egy kisebb park közepén állnak.

III. g.) Műemlékek megújításának és fenntarthatóságának gazdasági esélyei

Magyarországon az építésügyi törvény értelmében a kiemelkedő történeti, építészeti és néprajzi értékekkel rendelkező építményeket, azok tartozékait a törvényben szabályozott, hatósági védelemben kell részesíteni.

A védelem lehet „műemlék” - mely a legjelentősebbekre vonatkozik - valamint a törvényben szabályozott szempontoknak megfelelő épületek, romok, szobrok és sírjelek az országosan még fellelhető, nagyszámú, helyi jelentőségű objektumoknak csak a töredékét jelentik.

Előfordul, hogy a nem kellő hatósági odafigyelés miatt a régi prэшázak lebontásra kerülnek, bár a településen lehet szép számmal látni olyan példákat is, ahol az új tulajdonos példás módon felújítva használja ezeket a régi épületeket. Pusztulnak a mai mezőgazdaság számára már felesleges gazdasági épületek, az út menti keresztek és a régi temetők sírjelei. Természetes, hogy ezek az objektumok nagy számuk és az országosan mért, összehasonlítható szempontok alapján nem tartozhatnak a műemlékek sorába. A helyi önkormányzatok feladata ezeknek az objektumoknak helyi törvénnyel történő védelme.

A település egyetlen műemlékét és helyi értékeit a helyi értékvédelmi munkarész tartalmazza. Az abban feltüntetett épületek, szobrok állagmegóvásukról gondoskodni kell.

A műemléki templom állagmegóvása funkcióját tekintve a vallási közösségnek is egyik kiemelten fontos feladata. Az értékes épületek, szobrok, növénycsoportok fenntarthatósága az utókor számára biztosítottabbnak látszik, köszönhetően napjaink egyre hangsúlyosabb, táji és településképi értékek megóvását előtérbe helyező építészeti politikájának.

III. h.) Településkarakter változásának hatásai

Pápakovácsi településkaraktere a készülő rendezési tervben nem változik. Az új lakóterületek döntően korábbi döntések alapján, tartalékterület minősítésből válnak akcióterületté. Ezek a fejlesztések, melyek a település szélén történik, nem hatnak károsan a település jelenlegi karakterére.

III. i.) Környezeti terhelések és az épített örökség műszaki állapotának összefüggései

A településeknek állandóan képeseknek kell lenniük megújulásra. Az avulás és megújulás folyamatos harcában az állandóság és a változás feszültségeinek a feloldása, a hagyomány és a „korszerűség” párharca eredményezheti a jó építészeti megoldásokat.

... esetében is a korábbi évtizedek építészeti értékei közé simuló, a kor elvárásainak is megfelelő településrendezési és építészeti megoldások megvalósítása a cél. Az épített környezetben a környezettel való azonosulást, az otthonosság érzetének fokozódását, a táji és településképi értékek megóvását előtérbe kell helyezni.

Az esztétikai hatás nem szűkíthető le az építészet „szépségének” a vizsgálatára, mert az több tényező együttes hatásaként jut kifejezésre. Szerepet játszik benne a célszerűség is, de a harmónia, az egyensúly, az épületforma és színvilág stb. eltérő taralmú és jellegű érzeteket keltő hatása ugyanúgy.

Egy település karakterét nemcsak a műemlék épületek, hanem a rá jellemző, hagyományos településszerkezet, a hagyományos utcaképek, az utcát alkotó jellegzetes házak, azok telepítése, tömege, homlokzata és részletei is alkotják. Ez az eltérő arculat ad egyéni, sajátos vonzerőt a településnek, az ott lakók és az ide látogató idegenek számára is.

IV. Összefoglaló

IV. a.) Régészeti-, és épített örökségi érintettség és a tervezés:

Pápakovácsi területe több régészeti lelőhelyet és épített örökségi emléket megőrzött, amelyek az emberiség és a magyarság történetének, települési viszonyainak, életmódjának fontos bizonyítékai. Bármilyen településszerkezeti, területhasználati változtatás, infrastrukturális vagy egyéb beruházás tervezése esetében kiemelt figyelmet kell fordítani ezekre az értékekre, legyen szó nyilvántartott régészeti lelőhelyről, régészeti érdekű területről, vagy a településen ez idáig megőrzött hagyományos építészeti emlékekről. Egy-egy régi épület, útszéli szobor, temetői sírjel, stb. pusztulása egy olyan visszafordíthatatlan és pótolhatatlan folyamat része, amely saját múltunk – nem egy esetben – tudatos rombolásához vezethet. Pápakovácsi esetében a figyelem annál is indokoltabb, mivel a településen viszonylag kis számban őrződött meg ezek az értékek, amelyek ugyanakkor igen szép példái a vidék népi kultúra évszázados hagyományainak.

Újabb régészeti leletek (váratlan) előkerülése a település egész területén várható, ez esetben pedig mindenki részéről elvárható a törvények tiszteletben tartása és a nemzeti kulturális örökség iránti megfelelő megbecsülés. A talaj bolygatásával járó tevékenységek során régészeti szempontból kiemelten vizsgálándó területek általában véve a tervezett aszfaltos utak építésével érintett területek, illetve gazdasági hasznosításra kiszemelt területek, vagy egyéb beépítésre szánt területek.

Beruházás és tervezése esetén, már a tervezés legelején javasolt a Hivatal előzetes állásfoglalásának beszerzése. Ebben a hivatal nyilatkozni tud arról, hogy az érintett területen időközben vett-e nyilvántartásba régészeti lelőhelyet, vagy épített örökségi emlékeket, illetve, hogy az adott beruházás megvalósításához hozzá fog-e járulni, és ha igen, akkor milyen feltételekkel. A Hivatal állásfoglalásának kialakításához a 4/2003. (II.20.) NKÖM rendelettel összhangban elrendelheti örökségvédelmi hatástanulmány elkészíttetését.

IV. b.) Folyamatok iránya, visszafordíthatósága.

Jelenleg a szántott régészeti lelőhelyeket éri csekély mértékű, ám állandóan ható visszafordíthatatlan károsodás megállítása csak a szántás felhagyásával lehetne elképzelhető. Az épített örökség épületeinek esetében folyamatos karbantartás, állagmegóvás szükséges.

IV. c.) A kulturális örökség szempontjából pozitív és negatív hatások mérlege.

Pozitív hatások mérlege:

A település belterületén az elmúlt évtizedekben csak a település szélein voltak jelentősebb fejlesztések (Ilona-, Devecseri-, Nórapi utca), így a történelmi faluközpont megőrizte Hurkos, zezzugos utcahálózatú, hagyományos értékeket képviselő utcás-falu szerkezetét. Az utóbbi években, évtizedekben emelt lakóépületeinek tömege jobbra beilleszkedik a tájba, a település hangulata megőrizte „családias”, élhető jellegét. A falu rendezett, utcái tiszták, temetője, portái rendezettek, régi épületei, közül többet felújítottak, illetve felújítás alatt állnak. Egykori malomépületei közül kettő, új funkciót kapva, szintén fel lettek újítva. A somogyi kastély melléképületeinek egy része szépen felújítva, jelenleg óvoda működik falai között. A falu fokozatosan fejlődik, üteme és iránya nem veszélyezteti alaptevéő karakterének megváltoztatását. Gazdasági területe a településtől távolabb, alakult ki, s a további fejlesztések is itt fognak megtörténni.

Negatív hatások mérlege:

Régi épületállománya jobbra kicserélődött, s ami máig megmaradt, közülük látni még felújításra váró épületet. Az utóbbi években emelt családi házak közül szép számban látni olyant is, amelyek a helyi hagyományok teljes mellőzésével épültek. Több az olyan köztéri alkotás (útszéli kereszt, temetői sírjel, stb.) amelyek kiegészítésre, konzerválásra, illetve restaurálásra várnak. Rendezésre vár a két műemlékvédelem alatt álló szobor környezetének szakszerűbb rendezése, mely jelenlegi állapotában eléggé esetleges. A temető területén átgondolt zöld területek

(fásítás) kialakítása javasolt. Lepusztult állapotban van a Somogyi-kastély igen szép magtárepülete, helyi védelem alatt álló parkja is rendezésre vár.

Napjainkban szántott régészeti lelőhelyeket éri csekély mértékű, ám állandóan ható visszafordíthatatlan károsodás. Ennek megállítása csak a szántás felhagyásával lehetne elképzelhető.

IV. d.) Röviden összefoglalva:

Jelen hatástanulmány konkrét beruházásokkal nem foglalkozik. Mindazonáltal a beruházások lelőhelyekre gyakorolt hatását hangsúlyoznunk kell, miszerint a kivitelezés során a lelőhelyek jelentős része elpusztulhat, még abban az esetben is, ha megelőző ásatás keretében lehetőség nyílik ezek feltárására. Ennek elkerülése érdekében javasoljuk a beruházások tervezésénél, hogy a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket mindenképpen kerüljék el. Egyúttal felhívjuk a figyelmet, hogy a hatástanulmány a készítés időpontjában rendelkezésre álló adatok alapján készült. Az időközben előkerült lelőhelyekről a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal vezet közhiteles nyilvántartást. Javasoljuk, hogy a beruházások előtt, de legkésőbb a tervezés fázisában kérjék ki a Hivatal véleményét.

Pápakovácsi településrendezési terve elfogadott településfejlesztési koncepcióra épül. Az előkészítést megalapozta a mikrotérségi gazdaságfejlesztési program. A tervezett fejlődés fő iránya a Veszprém megyei Területrendezési Terv elveihez, főbb funkcióihoz igazodva, a munkahelyteremtés, a szolgáltatási szektor minőségi fejlesztése, az idegenforgalom, a turizmus lehetőségeinek kihasználása és a kapcsolódó lakóterület fejlesztés. Ezt a szerepet döntően a meglévő építészeti, természeti adottságokra, értékekre alapozva tudja betölteni a település. Az integrált értékvédelem tudatos tervszerű munkáját a kulturális örökségvédelem rendezési tervi megfogalmazása, a naprakész értékleltár, az építészeti értékek helyi védelméről szóló rendelet minél előbbi megalkotása segítheti.

A túlzott mértékű lakóterület fejlesztést nem célszerű folytatni, a rendezési tervben előírányzott, lehatárolt terület hasznosítása látszik a még elfogadható, kezelhető mértéknek.

Nyilatkozat

Alulírott Pintér László régész kijelentem, hogy az Architop Építésziroda Kft. megbízásából Pápakovácsi község településrendezési terve alátámasztó munkarészét képező kulturális örökségvédelmi hatástanulmány tervezett megoldása megfelel az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak, továbbá kijelentem, hogy a hatástanulmány elkészítésére jogosultsággal rendelkezem. A munkát Papp Zoltán Tamás vezető településrendező tervezővel való együttműködéssel, egyeztetve végeztem el.

(MSCS 2005. november).